Kapitel 6 Temaopslag

6.1 DANMARKS GEOGRAFI

Det danske landskab er formet af de istider, som i flere omgange helt har dækket det område, der i dag udgør Danmark. Isen smeltede for cirka 11.500 år siden.

Danmark er et af verdens lavest beliggende lande. I gennemsnit ligger Danmarks areal 34 meter over havets overflade. Det højeste naturlige punkt hedder Møllehøj og ligger i det østlige Jylland cirka 170 meter over havets overflade.

Danmarks areal er på cirka 43.000 km2 (kvadratkilometer) og er mest dækket af frugtbar, leret og sandet jord, men enkelte steder er landskabet meget anderledes.

På den østlige side af øen Møn ligger der for eksempel en næsten 130 m høj klint, Møns Klint. Også øen Bornholm og øgruppen Ertholmene, der ligger ude i Østersøen, adskiller sig fra det øvrige landskab. Øerne er de eneste steder i Danmark, hvor man kan se grundfjeldet. Danmark var tidligere dækket af skov, men i dag er næsten 2/3 af landet opdyrket.

Danmark består af en halvø (Jylland) og 443 navngivne øer. Der lever dog kun mennesker på cirka 80 af de danske øer – resten er små og ubeboede. Den største ø er Sjælland. Syd for Sjælland ligger øerne Lolland og Falster. På grund af de mange øer har Danmark en meget lang kystlinje, nemlig cirka 7.300 km. Nordsøen er det største af havene omkring Danmark.

Det ligger ud for den jyske vestkyst og kaldes også for Vesterhavet. Nord for Sjælland og Fyn ligger farvandet Kattegat, der mod syd er forbundet med Østersøen af de tre stræder Lillebælt, Storebælt og Øresund. Det er kun i Sønderjylland, den sydligste del af Jylland, at der er en fast landgrænse (på 68 kilometer) til et naboland, og det er til Tyskland.

Danmark er i dag forbundet med flere broer og tunneller. I 1935 blev den første bro over Lillebælt mellem Jylland og Fyn indviet, og i 1970 åbnede endnu en Lillebæltsbro. I 1997 blev Storebæltsforbindelsen mellem Fyn og Sjælland indviet for jernbanetrafik og året efter i 1998 for biltrafik. I 2000 blev der med Øresundsforbindelsen skabt en fast forbindelse over farvandet Øresund mellem Sjælland og nabolandet Sverige.

Danmarks hovedstad og største by er København, der ligger på den østlige del af Sjælland. Aarhus er den største by i Jylland. Den ligger på Jyllands østkyst og er Danmarks næststørste by. Den største by på Fyn er Odense. Det er landets tredjestørste by.

Navnet København betyder oprindelig "Købmændenes Havn". I 1000-tallet var byen et fiskerleje, der hed Havn. Men i 1167 byggede biskop Absalon en borg på stedet. Absalon betegnes derfor som Københavns grundlægger. Byens gode placering ved handelsruterne ind og ud af Østersøen har været vigtig op gennem historien. I dag bor cirka en tredjedel af Danmarks befolkning i hovedstadsområdet, det vil sige i selve København og de kommuner, der ligger omkring København.

De vigtigste råstoffer i Danmark har i de senere år været den olie og naturgas, der ligger i havbunden under den danske del af Nordsøen. Danmark har siden slutningen af 1990'erne eksporteret mere energi, end landet har importeret. Udvindingen af olie og naturgas har derfor relativ stor betydning for den danske økonomi, selv om betydningen har været faldende. I december 2020 besluttede Folketinget at afslutte denne produktion senest i 2050. Det skyldes blandt andet et ønske om grøn omstilling til vedvarende energi.

6.2 DANMARKS SEVÆRDIGHEDER

Et stort antal danske og udenlandske turister vælger hvert år at holde ferie i Danmark. Ifølge Danmarks nationale turismeorganisation VisitDenmark blev der i 2023 registreret 63 millioner overnatninger på hoteller, vandrerhjem, feriecentre, campingpladser og i feriehuse i Danmark. Heraf tegnede danskerne sig for 31 millioner, mens Tyskland var det største udenlandske marked med 20 millioner overnatninger. Langt de fleste overnatninger finder sted i kystområder ne, hvor turisterne ikke mindst kommer for at opleve den danske natur. Især Vesterhavet (Nordsøen) tiltrækker mange turister. De danske og udenlandske turister i Danmark brugte i alt 152 milliarder kroner i 2022.

Mange turister vælger også at se og opleve en række af Danmarks seværdigheder, deriblandt de syv steder, som er optaget på verdensarvlisten af UNESCO (FN's organisation for uddannelse, kultur, kommunikation og videnskab). Det kan eksempelvis være bygninger eller naturområder, som er af særlig stor betydning for hele verden.

Dette afsnit handler om nogle af Danmarks vigtigste seværdigheder.

JYLLAND

Skagen

Skagens Gren er Danmarks nordligste punkt. Her mødes de to have Skagerrak og Kattegat. Det betyder, at man kan stå med en fod i hvert hav og se bølgerne slå sammen. I 1795 måtte man lukke kirken syd for byen, fordi den blev begravet af alt det sand, som blæste ind over den. Tilbage er kun "Den tilsandede Kirkes" tårn som et monument over naturens enorme kræfter. I perioden cirka 1875-1910 var Skagen om sommeren et internationalt mødested for malere som fx Anna Ancher, Michael Ancher og P.S. Krøyer. De søgte efter nye motiver, og dem fandt de i Skagen i form af fiskerne og deres hårde liv samt det særlige lys, der reflekteres af de lyse strande og havet på begge sider. De fleste af Skagensmalernes hovedværker kan ses på Skagens Museum.

Tirpitz og Atlantvolden

Ved Blåvand tæt ved Esbjerg i Vestjylland begyndte den nazistiske besættelsesmagt i 1944 at anlægge *'Batterie Vogelnest'* (Batteri Fuglereden) – også kaldet

Tirpitz – med to enorme kanonbunkere. De skulle indgå i det kæmpemæssige forsvarsværk *'Atlantikwall'* (Atlantvolden), som tyskerne ville bygge langs hele den europæiske Atlanterhavskyst.

Danmarks placering ved Nordsøen gjorde landet til en del af dette forsvarsværk mod en mulig allieret invasion. Derfor blev der fra 1942 bygget mange bunkere og lagt landminer langs hele Jyllands vestkyst.

Tirpitz skulle have forsvaret indsejlingen til Vestkystens eneste større by Esbjerg med artilleri, der kunne skyde 55 kilometer. Men bunkeren nåede aldrig at blive færdig før Danmarks befrielse i maj 1945. Efter krigen forsøgte danske ingeniørtropper uden held at sprænge den væk. Derfor står den og mange andre tyske bunkere fortsat som minde om besættelsestiden i Vestkystens storslåede klitlandskab.

Tirpitz åbnede som museum i 2017. En tunnel forbinder betonen i den ny arkitektur med den gamle kanonbunker med dens over tre meter tykke mure af armeret beton.

Bunkeren Tirpitz og en kanonstilling ved Fanø indgik i det tyske forsvarsværk langs den danske vestkyst under besættelsen. Foto: Tue Schou Pedersen.

Den Gamle By

Dele af Købstadsmuseet i Aarhus – kaldet Den Gamle By – er en model af en lille dansk by, som den kunne have set ud i 1800-tallet. Den består af cirka 75 huse, som er genopført fra hele Danmark. De genopførte huse stammer fra perioden 1550-1900, og museet har løbende udvidet med tre nye kvarterer med huse og butikker fra de seneste 100 år. Der er således også dele af Den Gamle By, som viser, hvordan en dansk by så ud fra 1927 til 2014.

Moesgaard Museum

Den spektakulære museumsbygning fra 2014, der er tegnet af Henning Larsens arkitektstue i samarbejde med Kristine Jensens tegnestue, ligger lidt syd for Aarhus. Museets udstillinger indeholder især fund fra Danmarks oldtid (det vil sige stenalder, bronzealder og jernalder) samt fra vikingetiden. Blandt andet finder man Grauballemanden, der er verdens bedst bevarede moselig. Omkring 290 før Kristus (i jernalderen) fik han halsen skåret over. Når liget er så velbevaret, skyldes det de kemiske processer i den mose i Øst-Jylland, som han blev lagt i. Da han blev dræbt, var han 34 år gammel, og sandsynligvis blev han ofret til en gud, som man troede boede i mosens dyb.

Vadehavet

Vadehavet, som følger kysten fra det nordlige Holland over Tyskland og op til Blåvandshuk i Danmark, er 500 km langt. Det er verdens største sammenhængende vadehavslandskab og et af de ti vigtigste vådområder i hele verden. To gange i døgnet pumper tidevandet vand ind (så det bliver højvande) og ud (så det bliver lavvande) af Vadehavet. Det giver næring i form af alger og plankton til en utrolig mængde fisk, muslinger, orme og snegle, som igen er mad til de større dyr i fødekæden som fugle. For eksempel kan der være op til 60.000 snegle per kvadratmeter. Og Vadehavet fungerer derfor hvert forår og efterår som et kæmpe spisested for 10-12 millioner trækfugle. Herunder flere truede arter, der gør stop her på deres lange rejse fra syd til nord om foråret og nord til syd om efteråret. Blandt de største oplevelser ved Vadehavet er fænomenet "Sort Sol", når hundredtusindvis af stære slår sig til ro for natten og udfører en fascinerende fugleballet. Vadehavscentret sydvest for Ribe, der er tegnet af den danske arkitekt Dorthe Mandrup, fortæller historien om Vadehavet.

Vadehavet ved højvande og lavvande.
Fotos: Tue Schou Pedersen og Naturstyrelsen.

Ribe

Ribe opstod som markeds- og handelsplads i begyndelsen af 700-tallet og er dermed den ældste by i Danmark. Blandt de mange handlende fra Europa var også missionærer, der forsøgte at omvende den danske befolkning til kristendommen. I 855 – cirka 100 år før Harald Blåtand som den første danske konge lod sig døbe som kristen – byggede den tyske missionær Ansgar en kirke i Ribe. Byen har i dag en særlig velbevaret bykerne fra middelalderen med gader i brosten og bindingsværkshuse. Mest central er dog Ribe Domkirke fra 11-, 12- og 1300-tallet, som indeholder nogle meget store, farverige moderne glasmosaikker og kalkmalerier med fortællinger fra Biblen. De er lavet af den danske kunstner Carl-Henning Pedersen i perioden 1982-87.

Ribe Domkirke. Foto: Tue Schou Pedersen.

Rold Skov og Rebild Bakker

Rold Skov er Danmarks næststørste skov efter Grib Skov i Nordsjælland. Oprindelig bestod skoven primært af bøgetræer, men der er blevet plantet så mange grantræer og fyrtræer, at den i dag mest nåleskov. Rebild Bakker er et landskab med hede og forkrøblede bøgetræer. En del af området blev i 1912 købt af dansk-amerikanere. Her finder man festpladsen, hvor man hvert år afholder en dansk-amerikansk fejring af USA's uafhængighedsdag den 4. juli. I Museum Rebild kan man i øvrigt blive klogere på de over 300.000 danskere, som særligt i årene 1868-1914 udvandrede til USA.

Rebild Bakker og Rold Skov er Nordeuropas største område med naturlige kilder af vand. Regnvandet siver ned gennem jorden til undergrundens kalk. Her renses vandet, indtil det løber op til overfladen igen, når det på et tidspunkt trykkes op igen til jordoverfladen af bakkernes vægt. Kalken i undergrunden fungerer som en svamp og opbevarer vandet, så det hele tiden har en temperatur på syv-otte grader – uanset årstiden. Blandt de mange kilder kan nævnes Ravnkilde, hvis rene vand smager helt vidunderligt.

Fritgående får i Rebild Bakker.

ØERNE

Kronborg Slot

Danmarks historie er i høj grad præget af landets beliggenhed ved Østersøens indsejling. Den korteste vej ind i Østersøen går gennem Øresund. Byen Helsingør i Nordsjælland ligger der, hvor Øresund er smallest. Derfor har Helsingør været afgørende for at kunne kontrollere ind- og udsejlingen til Østersøen. Fra 1429 skulle skibe, der sejlede gennem Øresund, lægge til og betale skat, den såkaldte øresundstold. Tolden blev en af de vigtigste indtægter for den danske konge og den danske stat til man ophævede den i 1857.

For at sikre betalingen af told blev der bygget en borg ved navn Krogen, som i slutningen af 1500-tallet blev udbygget til Kronborg (og genopbygget i 1600-tallet efter en brand). I Kronborgs underjordiske fæstningsværk kaldet 'kasematterne' sidder en statue af sagnhelten Holger Danske. En kendt myte siger, at når Danmark trues af ydre fjender, vil han vågne til landets forsvar. Derfor tog en af de vigtigste modstandsgrupper under den tyske besættelse af Danmark 1940-45 navnet Holger Danske.

Kronborg Slot er især kendt i udlandet, fordi det danner rammen om den engelske dramatiker William Shakespeares teaterstykke *'The Tragedy of Hamlet, The Prince of Denmark' (Tragedien om Hamlet, Prinsen af Danmark)* fra 1603, ofte forkortet Hamlet. Stykket handler om hævn, tvivl og forholdet mellem livet og døden. Det er ofte citeret med den berømte sætning *"To be or not to be; that is the question" (At være eller ikke at være; det er spørgsmålet)*. Sætningen siges af den levende prins Hamlet – symbolet på 'at være' -, mens han holder et dødningehoved – symbol på døden 'ikke at være' – i sin hånd.

Kronborg ved Helsingør.

Roskilde Domkirke

Roskilde Domkirke regnes som Danmarks mest betydningsfulde kirke. Byggeriet begyndte omkring 1200 og er det første større murstensbyggeri i Skandinavien. Den er som mange andre af samtidens katedraler i Europa bygget i såkaldt gotisk stil, det vil sige, at den er præget af spidse, lodrette buer, som leder blikket opad mod himlen.

Siden begyndelsen af 1400-tallet har Roskilde Domkirke været den danske kongeslægts foretrukne gravkirke. Her ligger cirka 40 danske konger og dronninger – flere end noget andet sted – begravet. Flere grave er placeret i rum, som løbende er blevet bygget til kirken i samtidens byggestil. Dermed er et besøg i domkirken også en oplevelse af mange århundreders arkitekturhistorie.

Dronning Margrethe 2.'s kommende grav findes i et af kirkens sidekapeller, og her vil hun en dag blive begravet ved siden af sine mange forgængere på den danske trone. Det sker i en sarkofag designet af kunstneren Bjørn Nørgaard, som også lavede gobelinerne til Riddersalen på Christiansborg.

Konge- og dronningegrave i Roskilde Domkirke, her kong Christian 4. (f. 1577, r. 1588-1648) og dronning Anna Cathrine (1577-1612) samt kong Frederik 3. (f. 1609, r. 1648-70) og dronning Sofie Amalie (1628-85).
Foto: Tue Schou Pedersen.

Stevns Klint

Den op til 40 meter høje klint på Østsjælland ud til Østersøen er opbygget gennem millioner af år af ældgamle lag af hvidgrå kalk, hvidt kridt og flint. Midt på klinten ses en sort "streg" i form af et 5-20 cm lag af fiskeler, der er cirka 65,5 millioner år gammelt. Tydeligere end nogen andre steder i verden fortæller dette om en af de største naturkatastrofer i Jordens historie. Askelaget skyldes nemlig et meteornedslag i Mexico, der spredte død og ødelæggelse over hele verden. Måske er dette også årsagen til, at dinosaurerne og halvdelen af alle jordens dyrearter blev udslettet.

Højerup kirke fra 1200-tallet blev bygget i god afstand fra klinten. Men alligevel styrtede noget af kirken i havet i 1928, fordi bølgerne i tidens løb har reduceret klinten. I dag har man sørget for at beskytte kysten og dermed kirken for flere nedstyrtninger.

Møns Klint

Møns Klint. Foto: Bob Collowan

Møns Klint ligger, som navnet siger på øen Møn i Østersøen. De høje kridtskrænter er under konstant forandring, fordi havet spiser af klinten. Dronningestolen på 128 meter er klintens højeste punkt. Geocenter Møns Klint fortæller om klintens tilblivelse for 70 millioner år siden. I havet levede der alger med et skelet af kalk. Når algerne døde, faldt kalken ned på havbunden, hvor der over millioner af år opstod et tykt lag af kridt fra kalken. Siden ændrede klodens udseende sig meget, hvor landmassen hævede sig. Og i istiden skubbede iskapperne kalken sammen i et kæmpe bjerg, der blev til Møns Klint. Resterne af nogle af de dyr, der levede i havet for 70 millioner år siden, finder man i dag langs klintestranden som såkaldte fossiler. Det gælder især søpindsvin, men man finder også eksempelvis tænder fra hajer, og der er også fossiler af blæksprutter. For at komme fra toppen af klinten og ned på stranden kan man bruge Maglevandstrappen, der med 497 trin er Danmarks længste trappe.

H.C. Andersens Hus

I 2021 åbnede et helt nyt museum om digteren og hans elskede eventyr i Odenses H.C. Andersen-kvarter. Det er tegnet af den japanske arkitekt Kengo Kuma, og ambitionen har været at give de besøgende en mangesidig kunstnerisk oplevelse med lyd, lys og billeder. Via en såkaldt biografisk rampe kommer man ned under jorden, hvor eventyrene kan opleves. Indgangen til museet finder man lige ved det lille, gule hus fra 1799, hvor digteren sandsynligvis blev født i 1805.

Hammershus

Borgen Hammershus blev bygget i 1200-tallet af ærkebispen i Lund i Skåne. Frem til 1500-tallet var det kirken, der ejede store dele af Bornholm. Hammershus er placeret på en ensom klippe godt 70 meter over havets overflade og var dermed nem at forsvare. I 1743 blev Hammershus forladt, da opfindelsen af kanoner og andre nye våben gjorde Hammershus mindre relevant. Den blev herefter brugt som stenbrud. Det vil sige, at befolkningen i lokalområdet brugte dens byggesten til at bygge huse og andre nye bygninger. I dag er Hammershus Nordeuropas største borgruin.

Ruinerne af Hammerhus på Bornholm. Foto: Tue Schou Pedersen.

Østerlars Kirke

Bornholm er ikke mindst kendt for sine fire rundkirker. Østerlars Kirke fra cirka 1150 er den største og måske også den ældste. Den var naturligvis kirke for lokale beboere, men samtidig er den bygget som tilflugtssted og forsvarsværk mod fjender. Dem, der forsvarede kirken, befandt sig oppe i kirkens øvre etager. De smalle, runde trapper og gange gjorde det svært for fjenderne at komme derop – i hvert fald mere end én ad gangen.

Østerlars Rundkirke på Bornholm. Foto: Tue Schou Pedersen.

KØBENHAVN

Christian 4.'s bygningsværker i København

Den byggeglade konge satte i 1600-tallet sit præg på København med en lang række markante bygninger. Den måske mest kendte og elskede af hans bygninger er *Rundetårn* fra 1642. Det er 41,55 meter højt og er berømt for den 200 meter lange spiralgang, der fører op til udsigtsplatformen. Her ses bogstaverne RFP, som er forkortelse af Christian 4.'s motto – det latinske *Regna firmat pietas* (Fromhed styrker rigerne).

Rundetårn i København.
Foto: Tue Schou Pedersen.

Christian 4. købte i begyndelsen af 1600-tallet flere private grunde uden for Københavns daværende volde og skabte Kongens Have. Den har siden 1770'erne har været åben for alle, og i dag er den en af Københavns mest populære parker. I haven byggede han et lille lysthus, der løbende blev udbygget og i 1634 stod færdigt som Rosenborg Slot.

Rosenborg Slot i København.
Foto: Kongernes Samling.

Kronjuvelerne findes i Skatkammeret på *Rosenborg* og består primært af fire store sæt af smykker. Dronningen bærer dem normalt til nytårskuren samt ved statsbesøg og andre store begivenheder. I Skatkammeret ses også de såkaldte kronregalier, nemlig især rigsæblet og scepteret, der symboliserer kongernes eller dronningernes magt og værdighed.

Kongen ønskede at gøre København til et europæisk handelscentrum, og derfor byggede han Børsen, som stod færdig i 1640. Børsens kendetegn er Dragespiret med de fire dragehaler, der snor sig om hinanden. Det skal efter sigende beskytte huset mod fjendtlige angreb og ildebrand. Det beskyttede dog ikke bedre, end at halvdelen af bygningen, inklusiv Dragespiret, blev ødelagt af en stor brand i april 2024.

Det unikke kvarter Nyboder skyldes også Christian 4. Han besluttede i 1631, at der skulle bygges gode boliger til flådens soldater, og bydelen omfatter 200 rækkehuse på hver cirka 40 kvadratmeter. I 1700-tallet talte Nyboder 6.000 indbyggere; i dag bor her godt 2.000 personer med tilknytning til Forsvaret.

Amalienborg Slot

Amalienborg er kongefamiliens hovedresidens. De fire næsten ens palæer blev bygget af rige adelsfamilier i 1700-tallet. Faktisk var det ikke meningen, at kongefamilien skulle bo på Amalienborg. Men da Christiansborg brændte første gang i 1794, stod den uden sted at bo og købte derfor Amalienborg. Det er fra sit modtagelsesværelse i det ene palæ, at kongen hver nytårsaften kl. 18 holder sin nytårstale. På særlige dage i kongehuset er der tradition for, at kongen og familien lader sig hylde fra palæets balkon.

Den Kongelige Livgarde med de store bjørneskindshuer har vagtskifte på Amalienborg hver dag kl. 12.00. Ved særlige lejligheder, eksempelvis på kongens fødselsdag, er Livgarden i røde uniformer. Ellers er garderne i blåt.

Tivoli

Da Tivoli åbnede i 1843, var der nok ingen, der havde troet, at der var skabt en forlystelsespark, der ville blive kendt i store dele af udlandet. Danmarks mest besøgte turistattraktion er kendt for sin eksotiske arkitektur og de historiske bygninger. Men derudover er der de fine haver og forlystelser som fx den gamle trærutsjebane fra 1914. Om aftenen skaber tusindvis af farvede lys en eventyrlig stemning. Endelig er der Pantomimeteatret, hvor de ældste af teatrets pantomimeforestillinger er mere end 200 år gamle.

Tivoli København en sommeraften. Foto: Helena Lundqvist/ Ritzau Scanpix.

Den lille Havfrue

Inspirationen til 'Den lille Havfrue' kom fra H.C. Andersens eventyr fra 1837 af samme navn. Det handler om en havfrue, der bliver forelsket i en prins, som hun ikke kan få. Denne skulptur fra 1913, som sidder på en sten i Københavns Havn, er kun 125 cm høj, men den er en af Danmarks mest kendte og besøgte turistattraktioner. "Den lille Havfrue" har flere gange været udsat for hærværk for eksempel ved, at nogen har malet den med politiske budskaber eller savet dens hoved eller arme af.

Ny arkitektur i København

København har udviklet sig enormt i de seneste årtier med en række spændende byggerier, der er skabt af danske arkitekter. Det er eksempelvis *Henning Larsens Operahus* fra 2005 med et etageareal på 41.000 kvadratmeter, fordelt på 14 etager. De tre store lysskulpturer i foyeren er af Olafur Eliasson, mens de fire bronzerelieffer er udført af Per Kirkeby.

Den Sorte Diamant (bibliotek) fra 1999 er tegnet af Schmidt Hammer Lassen og har en stor loftudsmykning af Per Kirkeby. *FN Byen* på Marmormolen tegnet af arkitektfirmaet 3XN er designet som en ottetakket stjerne. Her findes 11 FN-organisationer med 1.500 ansatte, der kommer fra mere end 100 lande.

Det spektakulære boligbyggeri *8TALLET* i Ørestad på Amager er tegnet af Bjarke Ingels Group (BIG) og blev i 2011 kåret som verdens bedste boligbyggeri.

Boligbyggeriet 8tallet i Ørestad på Amager: Foto: Torben Huss/Ritzau Scanpix.

6.3 DET DANSKE FLAG

Det danske nationalflag, Dannebrog, er et hvidt kors på rød baggrund. Dannebrog betyder "danernes fane" eller "rødfarvet fane". Selv om legenden fortæller, at Dannebrog faldt ned fra himlen under et militært slag i Estland i 1219 og sikrede danskerne sejren, er flaget i virkeligheden nok en fane, som allerede blev brugt af de riddere, der i middelalderen drog på korstog.

Dannebrog regnes som et af verdens ældste nationale flag og har siden 1400-tallet været brugt som fane, når danske konger drog i krig. Op gennem 1600- og 1700-tallet var det kun myndighederne og flåden, der brugte det danske nationalflag.

Men fra midten af 1800-tallet blev det populært i befolkningen at flage. I dag flager mange danskere med Dannebrog ved festlige lejligheder, for eksempel en privat fødselsdag eller en officiel mærkedag. Flaget bruges også ved begravelser og bisættelser, hvor flaget kun hejses halvt op på flagstangen indtil bisættelsen eller begravelsen har fundet sted.

På bestemte datoer skal alle offentlige myndigheder flage. Det skal de for eksempel ved kirkelige højtider, og når kongehusets medlemmer har fødselsdag. Mange virksomheder og privatpersoner markerer også disse dage ved at hejse Dannebrog. Også historiske mærkedage markeres ved at flage med Dannebrog. Det gælder for eksempel Danmarks befrielse den 5. maj og grundlovsdag den 5. juni.

I Danmark er det ikke tilladt at flage med andre landes flag end det danske uden tilladelse fra politiet. Man må dog gerne flage med Grønlands flag, Færøernes flag, de andre nordiske landes flag samt FN-flaget og EU-flaget uden politiets tilladelse.

Danmarks mest kendte orden (medalje), Dannebrogordenen, er opkaldt efter det danske flag. Den uddeles af kongen til højtstående embedsmænd, politikere, kulturpersoner, militærfolk, fremtrædende erhvervsfolk og forskere, som har gjort en særlig indsats for at fremme Danmarks interesser.

6.4 KONGEHUSET

Det danske kongehus er blandt de ældste af verdens i alt 43 monarkier. Det er over tusind år gammelt og kan med sikkerhed føres tilbage til Gorm den Gamle i 900-tallet. Fra og med ham har Danmark i alt haft 54 monarker – 52 konger og to dronninger.

Fra 1448 til 1863 blev Danmark regeret af slægten Oldenborg og derefter af slægten Glücksborg, som har samme forfædre som oldenborgerne. Danmarks nuværende monark er Kong Frederik 10. (født 1968), som tilhører denne slægt. Han efterfulgte sin mor Dronning Margrethe 2., som valgte at abdicere den 14. januar 2024 – samme dato i 1972, hvor hun selv overtog tronen ved sin fars Frederik 9.'s død. Siden 1448 (hvor slægten Oldenborg overtog tronen) har 20 af 21 danske konger i øvrigt enten heddet Christian eller Frederik.

Hans Majestæt Kong Frederik 10. af Danmark og Den Kongelige Livgarde. Foto: Kongehuset.

Danmark er et konstitutionelt monarki. Det betyder, at monarkiet fungerer inden for rammerne af grundloven og demokratiet. Monarken (kongen eller dronningen) er ikke politisk valgt, men arver tronen. Kongen har ikke nogen reel politisk magt. Han blander sig ikke i det politiske liv, giver ikke udtryk for politiske holdninger og kan til gengæld ikke stilles til ansvar for regeringsførelsen. En række af kongens formelle opgaver er dog knyttet til det politiske liv. Han deltager blandt andet ved Folketingets åbning den første tirsdag i oktober og medvirker, når der skal udnævnes ministre eller dannes en ny regering.

Kongen underskriver de af Folketinget og regeringen vedtagne love sammen med den politisk ansvarlige minister. Det sker på statsråd på Christiansborg, hvor kongen mødes med regeringens ministre.

Kongen er desuden vært, når Danmark modtager statsbesøg, ligesom han repræsenterer landet ved statsbesøg i udlandet. Kongen varetager herudover en lang række andre formelle og repræsentative opgaver i Danmark.

Kongen og kongehuset er et nationalt samlingspunkt. Kongehuset har en central placering i danskernes historie og er meget populært i befolkningen. Mange følger for eksempel med via tv, når monarken nytårsaften holder sin traditionsrige tale fra kongefamiliens hjem på Amalienborg i København eller fra residensen på Fredensborg Slot.

Kongen har siden 2004 været gift med dronning Mary (født 1972), som oprindeligt kommer fra Australien. Sammen har de fire børn (kronprins Christian (født 2005), prinsesse Isabella (født 2007) samt tvillingerne prins Vincent og prinsesse Josephine (født 2011)). Den ældste, kronprins Christian, overtager en dag tronen som Christian 11.

Kong Frederik 10. sammen med Dronning Mary, og deres fire børn (fra venstre) prinsesse Isabella, kronprins Christian, prinsesse Josephine og prins Vincent. Foto: Kongehuset.

6.5 INDVANDRING TIL DANMARK GENNEM TIDERNE

Den danske befolkning er forholdsvis homogen. Det vil sige, at de fleste har samme sprog, kultur og historie. Alligevel har mennesker fra andre lande gennem tiderne bosat sig permanent i landet.

De er blandt andet kommet som flygtninge, for at arbejde, eller fordi de er blevet gift med en dansker. Der er tale om mange hundrede års indvandring, som har sat et vist præg på den danske befolkning, det danske sprog og den danske kultur. Indvandringen til Danmark har dog været klart størst i nyere tid. Særligt i løbet af de sidste årtier er antallet af indvandrere og efterkommere efter indvandrere i Danmark steget markant – fra cirka 150.000 i 1980 til 943.000 i 2024, svarende til 15,8 procent af Danmarks samlede befolkning på næsten seks millioner.

Jøderne er et eksempel på en minoritet, der har været længe i Danmark. De første jøder kom til Danmark i 1600-tallet på invitation fra kongen. Jøderne fik en blandet modtagelse og tilværelse, og for at få opholdstilladelse skulle de betale et stort pengebeløb og underkaste sig en strengere lovgivning end resten af befolkningen. I slutningen af 1700-tallet levede der cirka 1.600 jøder i København. Jøderne fik gradvist flere rettigheder, og med det såkaldte "Jødiske Frihedsbrev" i 1814 blev jøderne næsten ligestillet med andre danskere. I begyndelsen af 1900-tallet ankom yderligere cirka 3.000 jøder til Danmark. De var på flugt fra fattigdom og forfølgelse i Rusland.

Med tiden blev jøderne en accepteret og godt integreret del af det danske samfund. Blandt andet derfor blev langt de fleste danske jøder hjulpet til Sverige af danske medborgere i 1943 under det nazistiske Tysklands besættelse af Danmark. Dermed undgik de samme omfattende folkedrab, som jøderne i krigens øvrige tysk kontrollerede områder.

Dansk fiskekutter med jødiske flygtninge på vej mod den svenske kyst i 1943. Foto: Nationalmuseet.

I tiden omkring 2. Verdenskrig var det især krigsflygtninge, der kom til Danmark. Den største gruppe var de knap 240.000 krigsflygtninge fra Tyskland, som kom i slutningen af eller lige efter besættelsestiden (1945).

Herudover kom der omkring 23.000 krigsflygtninge fra navnligt Sovjetunionen og de baltiske lande, Estland, Letland og Litauen. I slutningen af 1940'erne var langt hovedparten af disse flygtninge dog vendt tilbage til deres hjemlande.

I de første årtier efter 2. Verdenskrig var det først og fremmest flygtninge fra de østeuropæiske lande, der kom til Danmark. Der kom ungarske flygtninge som følge af opstanden i Ungarn i 1956, tjekkoslovakker, der flygtede under den sovjetiske invasion i Tjekkoslovakiet i 1968, og polske jøder, der var tvunget til at forlade Polen på grund af en antisemitisk bølge i landet i 1968-69.

Indvandringen i 1960'erne var dog i særlig grad præget af gæstearbejdere fra især Tyrkiet, Pakistan og det tidligere Jugoslavien. De opfyldte et stort behov for udenlandsk arbejdskraft på det danske arbejdsmarked.

En stor del bosatte sig permanent i Danmark og fik senere deres familier til landet. Dét var nemlig stadig muligt trods det stop for indvandring, der blev indført i 1973.

I 1970'erne, 1980'erne og 1990'erne kom der igen flygtninge til Danmark. Der var ikke mindst tale om flygtninge fra krigen mellem Irak og Iran (1980-88) og borgerkrigen i Jugoslavien (1991-95). Desuden kom der også flygtninge fra blandt andet Vietnam, Sri Lanka, Somalia samt palæstinensiske flygtninge, som navnlig flygtede fra borgerkrigen i Libanon.

Mellem 2000 og 2020 ankom især mennesker fra Afghanistan, Mellemøsten og Afrika på flugt fra krig og fattigdom. Antallet af asylansøgere, som kom til Europa og Danmark, nåede et højdepunkt under den såkaldte flygtningekrise, hvor i alt 21.000 søgte asyl i Danmark i 2015. Den største gruppe var flygtet fra borgerkrigen i Syrien.

Derudover er der i samme periode også kommet mange flere udlændinge til Danmark for at arbejde. De er kommet fra hele verden, men størstedelen fra andre EU-lande. Antallet af indvandrere og efterkommere fra andre EU-lande er steget fra 116.000 i 2000 til 305.000 i 2024. EU-borgere har ret til frit at arbejde i andre EU-lande, og størstedelen af stigningen kan tilskrives udvidelserne af EU i 2004, 2007 og 2013 med i alt 11 østeuropæiske lande. Disse har medført, at mange østeuropæere er flyttet til Vesteuropa og herunder Danmark, hvor lønningerne generelt er højere og levevilkårene bedre.

Siden Ruslands invasion af Ukraine i februar 2022 er et stort antal ukrainere ankommet til Danmark. Pr. 1. januar 2024 bor der 29.000 fordrevne fra Ukraine i Danmark.

De ti lande, som flest indvandrere og efterkommere i Danmark har oprindelse i, er i januar 2024 således Tyrkiet (67.000), Polen (57.000), Rumænien (46.000), Syrien (45.000), Ukraine (45.000), Tyskland (41.000), Irak (35.000), Libanon (28.000), Pakistan (27.000) og Iran (26.000).

6.6 RIGSFÆLLESSKABET MELLEM DANMARK, GRØNLAND OG FÆRØERNE

Danmark er i rigsfællesskab med Grønland og Færøerne. Grundloven gælder for alle tre dele af Danmarks rige, der har kongen som statsoverhoved. Færøerne og Grønland vælger hver to medlemmer til Folketinget.

Grønland og Færøerne vedtager på en lang række områder deres egne love og har deres egen forvaltning. På de øvrige områder vedtager Folketinget lovene også for Grønland og Færøerne, og forvaltningen ligger hos de danske myndigheder. Dette gælder blandt andet for udenrigs- og sikkerhedspolitikken samt valuta- og pengepolitikken. I 2005 fik Grønland og Færøerne mulighed for hver især eller sammen at forhandle og indgå visse internationale aftaler på rigets vegne.

Danmarks, Færøernes og Grønlands flag.
Foto: Ida Marie Odgaard/Ritzau Scanpix.

GRØNLAND

Grønlands geografi

Grønland er med 2,1 millioner km2 (kvadratkilometer) verdens største ø. Den er cirka lige så stor som Tyskland, Frankrig, Storbritannien, Spanien, Italien og Grækenland tilsammen.

Grønland er geografisk set en del af den nordamerikanske verdensdel og ligger langt mod nord – nordøst for Canada. Grønlands areal udgør 98 procent af arealet for det samlede rigsfællesskab (Danmark, Grønland og Færøerne). Cirka 83 procent af Grønland er dækket af is hele året. Det største sammenhængende område kaldes Indlandsisen. Den dækker 1,7 millioner kvadratkilometer eller cirka 80 procent af Grønlands samlede areal og er op til 3.400 meter tyk.

Isbjerge i Qeqertarsuup tunua (Diskobugten), Grønland.
Foto: Ritzau Scanpix.

Grønlands højeste punkt er Gunnbjørn Fjeld, som ligger i Østgrønland 3.694 meter over havets overflade. Gunnbjørn Fjeld er i øvrigt også verdens højeste punkt nord for polarcirklen.

De cirka 57.000 indbyggere bor langs kysten. Cirka 20.000 bor i hovedstaden Nuuk (Godthåb), som er Grønlands største by.

Kort over Grønland. Grafik: Albatros.

Grønlands historie

Grønland har været beboet i årtusinder. Fra omkring år 2500 før Kristus immigrerede mindre grupper af arktiske jægerfolk i flere omgange fra Canada. Både Grønlands nord-, vest- og østkyst blev befolket, og der opstod forskellige fangerkulturer. Fund af blandt andet dyreknogler viser, at de nordlige kulturer har været afhængige af moskusoksejagt, mens de sydlige kulturer har ernæret sig ved sælfangst og rensdyrjagt.

Nutidens grønlandske folk, inuitterne, indvandrede fra Alaska og Canada omkring år 1200 efter Kristus til det nordvestlige Grønland og bredte sig senere til Sydgrønland.

Arkæologiske fund viser, at islændinge og nordmænd allerede i 900-tallet efter Kristus bosatte sig i Grønland. Disse såkaldte nordboere tilsluttede sig i 1200-tallet den norske konge og fulgte dermed ind i den dansk-norske union fra 1380. Herefter blev de i Grønland indtil 1400-tallet. I 1500- og 1600-tallet sendte den danske konge en række ekspeditioner af sted, men en fast dansk tilstedeværelse i Grønland slog først rod i 1700-tallet. I 1721 rejste præsten Hans Egede til øen for at handle og gøre den grønlandske befolkning kristen, og i 1728 grundlagde han kolonien Godthåb, som i dag er hovedstad i Grønland (på grønlandsk: Nuuk).

Under 2. Verdenskrig blev Grønland i modsætning til Danmark ikke besat af tyskerne. I strid med den tyske besættelsesmagts – og dermed også den danske regerings – ønsker indgik Danmarks ambassadør i Washington DC, Henrik Kauffmann, i 1941 en aftale med USA, som gav amerikanerne lov til at oprette militære baser i Grønland. Det var blandt andet nødvendigt for at beskytte og forsyne indbyggerne i Grønland med madvarer, byggematerialer, medicin og brændstof, som man hidtil havde fået fra Danmark. Amerikanerne ønskede omvendt at forhindre, at andre lande – særligt Tyskland – besatte Grønland, og derudover skulle USA bruge mineraler fra Grønlands undergrund til sin krigsproduktion.

Efter 2. Verdenskrig fortsatte USA med at have militære baser i Grønland efter aftale med Danmark. I begyndelsen af 1950'erne byggede amerikanerne en base i Qaanaaq (Thule) i Nordgrønland, hvorved bopladsen for flere grønlandske familier blev flyttet for at give plads til basen. Basen er USA's nordligste militære base, og der var kun kort afstand til Sovjetunionen og derfor var den central for luftforsvaret af USA og NATO. Tidligere har basen været kendt som *'Thule Air Base'* (Thule Luftbase) eller Thulebasen. I 2023 blev den omdøbt til *'Pituffik Space Base'* (Pituffik Rumbase), og den bruges stadig af USA.

Grønlands selvstyre

Indtil 1953 var Grønland en koloni under Danmark. Ved grundlovsændringen i 1953 kom Grønland under grundloven på lige fod med Danmark og Færøerne. Grønland og Danmark blev i 1978 enige om at etablere hjemmestyre for Grønland. Efter en folkeafstemning fik Grønland ved lov hjemmestyre i 1979, som indebar, at Grønland gradvist i de følgende år overtog ansvaret for (og muligheden for at vedtage egne love på) en række områder, for eksempel socialpolitik, skatter og afgifter samt undervisning. I 2009 blev hjemmestyreordningen erstattet med en selvstyreordning, der gav Grønland mulighed for at få selvbestemmelse på endnu flere områder. Det gælder blandt andet retsvæsen samt forvaltning af ressourcer og råstoffer i undergrunden. Desuden blev det fastslået, at grønlænderne er et folk i egen ret med adkomst til fuld selvstændighed, når de selv ønsker det.

Grønlands nationaldag er den 21. juni, fordi det er årets længste og lyseste dag. Selvstyreordningen trådte derfor i kraft den 21. juni 2009, og det grønlandske flag blev hejst første gang den 21. juni 1985. Det kaldes på grønlandsk 'Erfalasorput', som betyder 'vort flag'. Flagets farver er rød og hvid som i Dannebrog. Cirklen i flaget symboliserer den opadgående sol i det hvide grønlandske landskab. Flaget anvendes meget i Grønland.

Selvstyret består af Grønlands Landsting (Inatsisartut), der er en folkevalgt og lovgivende forsamling, og en forvaltning, der ledes af Grønlands Landsstyre (Naalakkersuisut). Landsstyret svarer til en regering og har den politiske ledelse. Landstinget har 31 medlemmer, der vælges for fire år ad gangen. Formanden for landsstyret (landsstyreformanden) vælges af Landstinget. Landstinget vedtager lovene på alle de områder, som selvstyret har overtaget. Det drejer sig blandt andet om følgende områder: socialvæsen, undervisning, sundhedsvæsen, skatter og afgifter, bolig, erhvervsfiskeri og jagt, råstoffer, kommunale forhold, miljø, kultur og fritid samt infrastruktur.

Billede fra Grønlands hovedstad Nuuk. Foto: Nikolaj Thorborg Lynggaard-Hjort.

Grønland modtager i 2024 et økonomisk tilskud fra den danske stat på lidt over fire milliarder kroner om året, der dækker godt halvdelen af selvstyrets udgifter. Fiskeri, især af rejer, er den vigtigste eksportindtægtskilde for det grønlandske samfund. Med selvstyreordningen fra 2009 blev det fastslået, at indtægter fra råstofaktiviteter i Grønland tilfalder Grønlands selvstyre. Samtidig blev det vedtaget, at sådanne indtægter skulle medføre en reduktion i den danske stats tilskud til Grønland.

Hovederhvervene i Grønland er fiskeri og turisme. Det traditionelle fangererhverv, hvor man levede af at fange ikke mindst sæler, er derimod uddøende.

Grønland blev som en del af kongeriget Danmark medlem af EF (nu EU) i 1973, men blev efter en folkeafstemning i Grønland meldt ud igen i 1985.

Grønlands kulturliv

Grønland har et rigt kulturliv, som strækker sig fra traditionel trommedans og til moderne rockmusik. De ældgamle grønlandske sagn er nedskrevet og læres i skolerne. Herudover er er der en udbredt produktion af kunsthåndværk udskåret af ben og tænder fra dyrene i og omkring Grønland.

Hans Lynge (1906-88) regnes som en af de mest betydningsfulde personligheder inden for grønlandsk billedkunst og litteratur. Hans Lynge var også politisk aktiv, kritiker af Danmarks indflydelse på Grønland og fortaler for større grønlandsk selvstændighed. Hans kunst er præget af en stærk kærlighed til den oprindelige grønlandske kulturarv og inuitternes traditionelle levevis. Han er især kendt for romanen *'Ersinngitsup piumasaa'* (Den usynliges vilje) fra 1938, der handler om hævn og konflikten mellem traditionel ære og moderne samvittighed.

I 2021 fik den grønlandske forfatter Niviaq Korneliussen (født 1990) Nordisk Råds Litteraturpris for romanen *'Naasuliardarpi'* (Blomsterdalen) fra 2020. Bogen handler om sociale og psykiske problemer blandt unge grønlændere og deres følelse af hverken at høre til i traditionel grønlandsk kultur eller i en moderne storby som København. Og om politikeres, myndigheders, familiers og venners manglende evne og vilje til at hjælpe dem.

Kristendommen spiller en betydelig rolle i Grønland. Kirken i Grønland er en del af den danske folkekirke, men hører under Grønlands selvstyre. Grønland har sin egen biskop.

Gudstjenesten i Grønland foregår på grønlandsk, og der har udviklet sig en særlig grønlandsk tradition for, hvordan salmer synges i kirkerne.

FÆRØERNE

Færøernes geografi

Færøerne er en øgruppe bestående af 18 øer, der ligger i Atlanterhavet mellem Skotland, Island og Norge. Øernes samlede areal på 1.400 km^2 (kvadratkilometer) svarer omtrent til Lollands.

Færøerne har 54.000 indbyggere. Cirka 14.000 af dem bor i hovedstaden Tórshavn, som også er Færøernes største by.

Landskabet er præget af stejle, græsklædte klipper. Det højeste punkt (Slættaratindur) ligger 880 meter over havet.

Færøerne har et klima med milde vintre og kølige somre samt store mængder af regn. Vinteren i Tórshavn er således på trods af den nordlige beliggenhed lidt varmere end i Danmark. Resten af året er det dog noget køligere end i Danmark. Vejret skifter ofte hurtigt, og på trods af landets lille størrelse er der ofte stor forskel på vejret fra ø til ø.

Kort over Færøerne. Grafik Albatros.

Færøernes historie

Færøerne blev først befolket i 600-tallet af irske munke, der bosatte sig på øerne. Munkene blev imidlertid hurtigt fortrængt af vikinger fra primært Norge, der foretog en omfattende bosættelse af Færøerne. Dermed blev Færøerne en del af det nordatlantiske kultur- og handelsfællesskab.

I løbet af middelalderen blev Færøerne underlagt den norske konge og fulgte således i 1380 med Norge ind i unionen med Danmark. I 1816 blev Færøerne et dansk amt. Færøerne kom under grundloven i 1849.

Da Danmark i 1940 blev besat af tyskerne, blev Færøerne besat af Storbritannien. Øerne havde stor strategisk betydning for transportruterne mellem USA og Europa, og derfor ønskede briterne at forhindre, at Tyskland besatte øerne.

Storbritannien blandede sig ikke videre i færøsk politik, og derfor blev det muligt for færingerne at styre mere selv, end de havde været vant til under Danmark. Da Storbritannien efter krigens afslutning i 1945 gav Færøerne tilbage til Danmark igen, var ønsket om selvstændighed på øerne vokset betydeligt.

Efter 2. Verdenskrig indledtes forhandlinger om en hjemmestyreordning for Færøerne. En folkeafstemning på Færøerne viste imidlertid et meget lille flertal for uafhængighed af Danmark. De fleste politikere i Lagtinget samt den danske regering opfattede ikke resultatet som klart. Efter et nyt valg til Lagtinget blev der enighed mellem Færøerne og Danmark om hjemmestyre for Færøerne, som derfor blev i rigsfællesskab med Danmark. Færøerne fik hjemmestyre ved lov i 1948. Hjemmestyret består af Lagtinget (en folkevalgt og lovgivende forsamling) og en forvaltning, der ledes af et landsstyre (det vil sige den politiske ledelse). Lagtinget kan have op til 33 medlemmer, der vælges for fire år ad gangen. Formanden for landsstyret (lagmanden) vælges af Lagtinget. Lagtinget vedtager lovene på alle de områder, som hjemmestyret har overtaget.

Udsigt fra bygden Trøllanes på Færøerne. Foto: Tue Schou Pedersen.

Det drejer sig blandt andet om følgende områder: socialvæsen, undervisning, skat, bolig, fiskeri, råstoffer i undergrunden, kommunale forhold, kultur og fritid samt infrastruktur. I 2005 blev den færøske hjemmestyreordning udvidet.

Færøerne kan i dag overtage alle områder, bortset fra statsforfatningen, statsborgerskab, Højesteret, udenrigs-, forsvars- og sikkerhedspolitik samt valuta- og pengepolitik. Færøerne modtager i 2023 et økonomisk tilskud fra den danske stat på cirka 640 millioner kroner om året. Fiskeri er den klart vigtigste eksportindtægtskilde for det færøske samfund, men også skibsfart og turisme har stor betydning for økonomien. Da Danmark blev medlem af EF (EU) i 1973, valgte Færøerne at stå udenfor. Det indebærer også, at Færøerne kan indgå sine egne handelsaftaler uden om EU.

Kristendommen spiller generelt en større rolle for samfundslivet på Færøerne end i Danmark. Der er således fortsat mange færinger, der går i kirke om søndagen. Og den danske lov om fri abort frem til 12. graviditetsuge gælder ikke på Færøerne. Her tillader loven kun abort, hvis kvinden er blevet voldtaget, eller hvis graviditeten truer hendes liv eller helbred. Der er dog uenighed om spørgsmålet blandt øens befolkning, og det har løbende været diskuteret, om kvinder skal have lettere adgang til abort. I foråret 2024 stemte Lagtinget om at indføre fri abort. 15 medlemmer stemte for og 15 imod, og dermed var der lige præcis ikke flertal for det.

Færøsk kulturliv

Færøerne har et rigt kulturliv. Forfattere som de to fætre Jørgen-Frantz Jacobsen (1900-38) og William Heinesen (1900-91) er kendte på såvel Færøerne, i Danmark som flere steder i udlandet.

Jørgen-Frantz Jacobsens hovedværk er Barbara, som udkom i 1939 (året efter hans død). Romanen udspiller sig i 1700-tallet på Færøerne. Barbara er en yngre kvinde, som let forelsker sig og også har stor tiltrækning på mænd. Alle i det lille, religiøse lokalsamfund har en mening om Barbara. Det fortælles blandt andet, at det er hendes 'synd', der er skyld i hendes to tidligere ægtemænds – to tidligere præsters – død og i at have forført den nye præst. Ligesom Færøernes vilde natur samt barske og omskiftelige vejrforhold, lader Barbaras natur sig heller ikke tæmme og har stor indvirkning på lokalsamfundet.

Temaet om social afvigelse, det vil sige når menneskers livsførelse ikke passer ind i et lille lokalsamfund med snævre grænser for rigtigt og forkert, går også igen i William Heinesens hovedværk De fortabte spillemænd (1950). I centrum af fortællingen står en gruppe spillemænd, som lever et liv med musik, alkohol og kvinder. Den arbejdssomme, sparsommelige og religiøse lokalbefolkning har svært ved at acceptere denne 'udsvævende' livsførelse, og derfor kan spillemændene ikke falde til og opnå fodfæste og stabilitet i tilværelsen.

Også færøsk malerkunst er på et meget højt niveau. Færøske malere maler ofte færøske motiver som den vilde natur og livet i de små landsbyer. Men på en måde og med et farvevalg, som hæver det færøske op til noget, som alle mennesker kan genkende.

Færøernes flag kaldes 'Merkið' (Mærket). Det blev udarbejdet i 1919 og er et flag af nordisk type med et kors og med farverne hvidt, blåt og rødt. Eftersom Danmark var blevet besat af Tyskland i 1940 og Færøerne af Storbritannien, forlangte briterne, at det skulle være muligt at skelne mellem danske og færøske skibe, som hidtil også havde brugt Dannebrog. Derfor godkendte Storbritannien Merkið som Færøernes flag den 25. april 1940. Hvert år den 25. april samles færingerne til folkemøder for at fejre deres flag. Man hører typisk en flagtale og synger fællessang.

Flaget ses også i enhver by på Færøerne den 29. juli, som er den færøske nationaldag. På denne dag afholdes 'Ólavsøka' Olaifesten, som er opkaldt efter Olav den Hellige, som var konge af Norge og døde i et slag den 29. juli 1030. De fleste af datidens færinger var efterkommere af norske udvandrere, og derfor er Olav den Hellige blevet Færøernes skytshelgen, det vil sige den helgen, der siges at beskytte Færøerne.

Færøernes hovedstad og største by Torshavn. Foto: Ritzau Scanpix.

6.7 DANMARK OG NORDEN

Mange danskere føler, at de i særlig grad har stærke bånd til deres nordiske nabolande. Det skyldes, at der er væsentlige historiske, kulturelle, politiske og sproglige fællestræk mellem landene. Man taler derfor ofte om en slags "familie" af de fem nordiske lande Danmark, Sverige, Norge, Finland og Island. Et meget synligt symbol på dette fællesskab er, at alle de fem lande – med forskellige farvekombinationer – har det samme kors i deres flag.

Fra venstre: Danmarks, Sveriges, Islands, Finlands og Norges flag. Foto: Tue Schou Pedersen.

GEOGRAFI OG BEFOLKNING

De fire øvrige nordiske lande har en noget anderledes geografi end Danmark, som udgør et lille og forholdsvis tæt befolket areal. Både Sverige, Norge, Finland og Island er langt større, men til gengæld er de Europas fire tyndest befolkede lande. Disse lande har generelt et koldere klima end Danmark og meget større områder med vild natur og flere steder (særligt i Norge) også med bjerge.

Sverige er med 10,6 millioner indbyggere det land i Norden med den største befolkning. Island har med kun 390.000 indbyggere den klart mindste befolkning – det er ikke mange flere end i Aarhus. Både Finland og Norge (begge lande med 5,6 millioner) har et indbyggertal næsten som Danmarks på 6 millioner.

HISTORIEN SKILLER OG SAMLER

De nordiske landes historie er i høj grad vævet sammen. Forholdet har dog ikke altid været harmonisk. Kalmarunionen (1397-1523), som er den eneste periode, hvor hele Norden har være forenet politisk, endte med, at Sverige brød ud efter årtiers hård kamp. Dette blev efterfulgt af en tid (1563-1721) med mange store krige mellem Danmark-Norge på den ene side og Sverige på den anden om magten over Norden og Østersøen. I Danmark betegnes disse krige ofte som "svenskekrigene".

Der er også kapitler i historien, som de nordiske befolkninger sammen ser tilbage på med en vis nostalgi. Vikingetiden og den gamle nordiske mytologi (asatroen) udgør et vigtigt fællestræk i både Danmarks, Sveriges, Norges og Islands historie. Dengang taltes der også det fælles sprog, oldnordisk, som både det nuværende danske, svenske, norske og islandske sprog har udviklet sig fra. De fire sprog er således nært beslægtede. Siden middelalderen har dansk, svensk og norsk, i modsætning til islandsk, optaget mange ord fra andre sprog – først og fremmest fra tysk. De tre sprog har bevaret og videreudviklet så mange fællestræk, at danskere, svenskere og nordmænd forholdsvis let kan læse og forstå hinandens sprog.

Størstedelen af den finske befolkning har helt andre rødder end befolkningen i de andre nordiske lande, og det finske sprog er derfor meget anderledes. Men i Finland er både finsk og svensk officielle sprog, og næsten alle elever lærer begge sprog i skolen. Det skyldes, at Finland har været styret fra Sverige fra 1200-tallet frem til 1809 og derfor længe har været præget betydeligt af svensk sprog og kultur og i øvrigt har et svensksproget mindretal. Og i Island er det også – på grund af landets langvarige tilknytning til Danmark (1380-1944) – almindeligt at lære dansk i skolen som fremmedsprog. Således er der bevaret en vis sproglig sammenknytning af alle fem lande.

De nordiske lande blev alle kristne og bekendte sig til den katolske tro i vikingetiden og middelalderen. I forbindelse med reformationen i 1500-tallet brød de nordiske kirker med katolicismen og paven for i stedet at blive protestantiske (evangeliske-lutherske). Det har været den dominerende trosretning i Norden frem til i dag.

NORDEN EFTER 1945

Siden 2. Verdenskrig har de nordiske lande særligt gjort sig bemærket ved, at de er lykkedes med både at blive nogle af rigeste lande i verden og samtidig være blandt de lande med størst økonomisk lighed. Man taler ofte om den nordiske velfærdsmodel. Den er blandt andet kendetegnet ved, at staten tilbyder en lang række af velfærdsydelser (for eksempel uddannelse, sundhed og ældrepleje) til alle borgere, og ved at denne velfærd betales i fællesskab af hele befolkningen via skatter og afgifter.

Landenes udenrigspolitik har både haft forskelligheder og fællestræk. Deres forhold til EU og NATO har været forskellige. Norge og Island står uden for EU, mens Finland og Sverige først blev medlemmer af NATO i henholdsvis 2023 og 2024. Omvendt er alle de nordiske lande kendt for at prioritere FN og internationalt fredsarbejde højt og er også blandt de lande i verden, som giver mest i udviklings-bistand til den fattige verden.

Endvidere er der et officielt nordisk samarbejde, som har til formål at styrke de politiske, økonomiske og kulturelle bånd i Norden, for eksempel inden for miljø, kultur og forskning. Der samarbejdes i Nordisk Råd, som består af politikere fra de nationale parlamenter og i Nordisk Ministerråd, som består af ministre fra landenes regeringer. Medlemmerne er Danmark, Sverige, Norge, Island og Finland samt de selvstyrende områder Grønland og Færøerne (under Danmark) og Ålandsøerne (under Finland).

Geirangerfjorden i det vestlige Norge. Foto: Tue Schou Pedersen.

6.8 DANSK VIDENSKAB OG TÆNKNING

Forskning og innovation er i dag en af grundforudsætningerne i dansk økonomi og dermed dansk velfærd. Dansk forskning foregår i vid udstrækning ved de danske universiteter, men der forskes også på for eksempel universitetshospitaler, museer, biblioteker og arkiver. Herudover foregår meget forskning i det private erhvervsliv. Særligt inden for medicin, biokemi og teknologi er Danmark internationalt kendt for sin forskning.

Dansk forskning på internationalt niveau har rødder langt tilbage i tiden. Flere danske videnskabsmænd har i tidens løb været med til at præge den internationale videnskabelige udvikling.

En af de første danske videnskabsmænd var astronomen Tycho Brahe (1546-1601), en skånsk adelsmand, som i 1559 kom til København for at studere på universitetet. Han var en matematisk begavelse, konstruerede astronomiske redskaber og foretog den indtil da mest præcise kortlægning af stjernehimlen. En af Tycho Brahes store bedrifter var at opdage en ny stjerne, Nova Stella, i stjernebilledet Cassiopeia. Tycho Brahes observationer fik ikke mindst betydning, fordi den verdensberømte tyske astronom Johannes Kepler (1571-1630) brugte dem til at udforme sine banebrydende love om, hvordan planeterne bevæger sig omkring solen.

Tycho Brahe.

Niels Steensen (1638-86) bidrog også til videnskaben i 1600-tallet. Ligesom Tycho Brahe anerkendte han ikke de vedtagne forklaringer, men lagde vægt på sine egne observationer. Niels Steensen var uddannet læge og rejste til Nederlandene, hvor han gjorde vigtige opdagelser inden for anatomi, det vil sige kroppens opbygning. Blandt andet var han den første til at vise, hvordan vi græder, og videre at hjertet er en muskel og ikke, som man hidtil ofte troede, hjemsted for sjæl og følelser.

Astronomen og fysikeren Ole Rømer (1644-1710) gjorde en vigtig videnskabelig opdagelse, da han i 1676 fandt ud af, at lyset havde "en tøven", det vil sige, at det ikke udbreder sig med det samme, men bevæger sig med en given hastighed fra kilde til modtager. Senere beskrev han nye metoder til at måle vægt og afstand. Han gjorde også forarbejdet til at få indført den nuværende (gregorianske) kalender i Danmark i år 1700.

Frem til begyndelsen af 1700-tallet vidste man ikke, om Asien og Nordamerika var landfast med hinanden. For at udforske dette spørgsmål udsendte den russiske zar (kejser) Peter den Store i 1725 en ekspedition, som blev ledet af den danske søofficer og opdagelsesrejsende Vitus Bering (1681-1741). I 1728 lykkedes det Vitus Berings ekspedition at sejle op gennem det stræde, som adskiller Sibirien og Alaska, og dermed påvise, at Asien og Nordamerika er adskilt af vand. Nogle år senere vendte Vitus Bering tilbage som leder af en ny og endnu større ekspedition, der skulle kortlægge Alaskas kyst. På vej hjem strandede ekspeditionen på en lille øde ø ud fra Ruslands østkyst, hvor den måtte overvintre i ekstrem kulde og uden træ til opvarmning. Mange døde, herunder Vitus Bering selv. Han er begravet på øen, som i dag bærer hans navn, Bering Øen, ligesom havet, den ligger i, hedder Beringhavet, og det stræde, der adskiller Sibirien og Alaska, hedder Beringstrædet.

I 1820 opdagede fysikeren H. C. Ørsted (1777-1851), at elektrisk strøm fremkalder magnetisme, den såkaldte elektromagnetisme. En sammenhæng mellem elektricitet og magnetisme var allerede blevet beskrevet af den italienske filosof Romagnosi i 1802, men Ørsteds arbejde var mere dybtgående og vandt udbredelse i videnskabelige kredse. Opdagelsen af elektromagnetisme lagde grunden til den teknologiske brug af elektricitet i samfund og produktion. Det var endvidere hans ambition at gøre naturvidenskaben tilgængelig og forståelig for en større del af befolkningen. Blandt andet gjorde han en indsats for at give videnskabelige begreber og betegnelser danske ord. For eksempel fandt han på ordene ilt og brint i stedet for fremmedordene oxygen og hydrogen.

Danmark har også markeret sig internationalt inden for filosofien. Det skyldes først og fremmest Søren Kierkegaard (1813-55). I sine 42 leveår nåede han at skrive en række betydningsfulde værker inden for filosofi, teologi, psykologi og digtning. Enten – Eller fra 1843 er et af hans vigtigste værker. Søren Kierkegaard anses som grundlægger af den eksistentialistiske filosofi, som antager, at ethvert menneske bliver den, det er, gennem de valg, det træffer.

Søren Kierkegaard.

I midten af 1800-tallet blev ideer om kvinders frigørelse og ligestilling mellem kønnene formuleret af forfatteren, Mathilde Fibiger (1830-1872), der udgav brevromanen, Clara Raphael. Tolv Breve i 1851. Bogen blev anledning til en omfattende strid blandt forfattere, kunstnere og politikere om kvinders rolle i samfundet, og hun inspirerede den organiserede kvindebevægelse, som voksede frem fra 1870'erne. Modsat datidens idealer om ægteskab giftede Matilde Fibiger sig aldrig men blev ansat som telegraf ved Den Danske Statstelegraf som Danmarks første kvindelige embedsmand.

DANSK VIDENSKAB I NYERE TID

Den dansk-grønlandske polarforsker Knud Rasmussen (1879-1933) har haft stor betydning for udforskningen af Grønland og andre arktiske områder. På sine i alt syv ekspeditioner, de såkaldte Thule-ekspeditioner (1912-33), kortlagde han områdernes geografi, indsamlede tusindvis af genstande (for eksempel jagtredskaber, smykker og pelse) og en omfattende viden om inuitterne (en række arktiske folkeslag). Af særlig betydning regnes hans femte og største ekspedition (1921-24), hvor han rejste på hundeslæde 18.000 km fra Grønland gennem det nordlige Canada, Alaska og videre over det frosne Beringstræde til det østlige Sibirien. På sin lange rejse udforskede han flere inuitbosættelser og fik således blandt andet påvist, at der på tværs af meget store afstande findes en fælles kultur, mytologi og traditioner blandt forskellige inuitstammer.

I det 20. århundrede opnåede den danske fysiker Niels Bohr (1885-1962) international berømmelse. Som ung opstillede han en model for atomers opbygning. For den fik han i 1922 Nobelprisen i fysik. Hans vigtigste videnskabelige opdagelse var dog inden for den såkaldte kvantemekanik, hvor Niels Bohr arbejdede sammen med andre førende internationale forskere. Niels Bohr deltog aktivt i den politiske debat om atomenergi og atomvåben, som hans forskning havde gjort det muligt at udvikle.

Niels Bohr.

Seismologen og geofysikeren Inge Lehmann (1888-1993) påviste i en artikel i 1936 via observationer af jordskælv på New Zealand, at Jorden har en indre kerne. Hun fik succes som forsker i USA, og hendes studier blev brugt af det amerikanske militær til at udregne sprængkraften ved prøvesprængninger af sovjetiske atombomber under Den Kolde Krig.

I 1997 modtog den danske læge og videnskabsmand Jens Christian Skou (1918-2018) Nobelprisen i kemi for sin opdagelse af den såkaldte natrium-kaliumpumpe, som pumper de kemiske stoffer natrium og kalium henholdsvis ud og ind af menneskekroppens celler.

Inge Lehmann. Foto: Ritzau Scanpix.

Fejl i natrium-kaliumpumpen fører til hjerte- og nervesygdomme. Jens Christian Skou var professor ved Aarhus Universitet, og der gik 40 år, fra han skrev sin første artikel om sin opdagelse, til han modtog Nobelprisen.

Inden for fysikken har Lene Vestergaard Hau (født 1959) markeret sig internationalt. Lene Vestergaard Hau blev for alvor kendt i offentligheden, da hun i 1999 nedsatte lysets udbredelseshastighed. I 2001 formåede hun at bremse en lysimpuls fuldstændigt. Lene Vestergaard Hau er professor ved Harvard University i USA.

Lene Vestergaard Hau. Foto: Linda Kastrup/Ritzau Scanpix.

Morten Meldal (født 1954), som er professor ved Københavns Universitet, fik sammen med to amerikanske forskere Nobelprisen i kemi i 2022 for at have lagt grunden til den såkaldte klik-kemi. Med klik-kemien skaber man nye molekyler med færre byggesten og dermed færre kemiske reaktioner end de naturlige. Klik-kemi kaldes også 'molekylær LEGO', som kan forbinde molekyler, uden molekylerne påvirker hinanden. Således kan man for eksempel hurtigere teste og fremstille ny medicin.

6.9 KIRKE OG RELIGION I DANMARK

Der er religionsfrihed i Danmark. Den sikrer, at borgerne har ret til at forene sig i trossamfund for at dyrke deres tro på den måde, de ønsker. Religionsfriheden blev indskrevet i grundloven i 1849 som en af de grundlæggende frihedsrettigheder i det nye demokrati.

Religionsfriheden indebærer, at den enkelte borger kan dyrke den religion, han eller hun ønsker. Alle kan også frit skifte religion. Man kan også vælge ikke at være troende. Alle borgere i Danmark har de samme borgerlige og politiske rettigheder, uanset om de har den ene, den anden eller slet ingen religiøs tro. Danmarks monark (kongen) er som den eneste person ikke omfattet af religionsfriheden. Grundloven fastslår, at monarken skal tilhøre den evangelisk-lutherske (protestantiske) kirke.

Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes af staten. Det er slået fast i grundloven. Staten yder tilskud til folkekirken. Medlemmerne af folkekirken betaler en særlig kirkeskat. Kirkeskatten er en slags medlemskontingent til folkekirken. Det er derfor kun medlemmer af folkekirken, som skal betale kirkeskat.

Den danske folkekirke og kristendommen har sat sig mange spor i det danske samfund. Over alt i landet står kirker som tydelige symboler på kristendommens lange historie i Danmark. Kristendommen har været med til at påvirke udviklingen af det danske samfund. Kirkelige fest- og helligdage markeres fortsat i løbet af året. Og den danske folkekirke varetager på statens vegne en række opgaver, for eksempel at registrere fødsler, navngivning og dødsfald. Det har kirken gjort i flere hundrede år.

Bellinge kirke på Fyn. Foto: Nationalmuseet.

Det er et af den danske folkekirkes kendetegn, at ingen kan udtale sig på kirkens vegne. Folkekirken har ingen officiel talsmand. Den deltager heller ikke som folkekirke i den politiske debat. De fleste danskere betragter religion som en privatsag. Der er tradition for at skelne mellem religion og politik. Den danske folkekirke fremhæves ofte for at være en bred og rummelig kirke. Det vil sige, at den giver plads til betydelige forskelle i opfattelsen af den evangelisk-lutherske kristendom.

Størstedelen af den danske befolkning (cirka 71 procent i 2024) er medlem af folkekirken. Der er dog store geografiske forskelle. I Københavns Kommune er 50 procent af befolkningen medlem, mens det i tyndt befolkede områder typisk er langt flere (for eksempel 85 procent i Brønderslev Kommune i Nordjylland). Medlemskabet er frivilligt. Et medlem af folkekirken kan således frit melde sig ud, hvis vedkommende ønsker det. Det er meget forskelligt, hvor ofte medlemmerne kommer i kirken til gudstjenester eller ved andre lejligheder.

Folkekirkens organisation er ligesom alle andre offentlige institutioner demokratisk og bygger på medlemmernes deltagelse. Fra gammel tid bruger man ordet "sogn" som navn for det geografiske område, hvor den lokale kirkes medlemmer bor. Et kirkesogn ledes af et menighedsråd. Det består af sognets præster samt af medlemmer, der vælges demokratisk af menigheden.

Barnedåb i dansk kirke.

Den øverste administrative myndighed i folkekirken er kirkeministeren. Længe før der blev indført religionsfrihed, havde kongen givet særlig tilladelse til, at jøder samt romersk-katolske og reformerte kristne kunne udøve deres tro i Danmark. Siden grundloven blev indført, har borgerne brugt religionsfriheden til at danne mange forskellige menigheder eller trossamfund. Nogle bygger ligesom folkekirken på den evangelisk-lutherske forståelse af kristendommen. De ønsker blot at stå frit og selvstændigt i forhold til folkekirken. Andre bygger på nogle af de mange andre forståelser af kristendommen, som findes rundt om i verden. Der findes endvidere også menigheder eller trossamfund i Danmark inden for de fleste andre religioner, der er mest udbredt i verden.

En gruppe borgere kan frit danne en menighed eller et trossamfund. Det skal ikke registreres eller anderkendes af nogen offentlig myndighed. Der står dog i grundloven, at det er en betingelse, at "intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden". Det betyder, at man også ved religionsdyrkelse skal respektere de øvrige regler, der gælder i samfundet.

Menigheder eller trossamfund kan selv ansætte religiøse forkyndere, det vil sige præster, imamer, rabbinere og så videre. De kan også bygge eller indrette huse til at udøve deres religion – for eksempel kirker, templer, synagoger eller moskeer. Blot skal man ligesom ved alt andet byggeri have tilladelse fra kommunen. Den skal sikre, at byggeriet kan ske inden for de rammer, som er fastlagt i lokalplaner med videre. Menigheder eller trossamfund kan også oprette skoler. De kan få lov til at anlægge begravelsespladser. Og de kan naturligvis som alle andre benytte sig af ytringsfriheden – eksempelvis til at udgive religiøse skrifter.

En religiøs organisation, hvis vigtigste formål er at dyrke en gud, kan søge om at blive anerkendt som menighed eller trossamfund. En sådan godkendelse giver nogle særlige religiøse rettigheder i samfundet. På det religiøse område drejer det sig især om, at menighedens præst (eller anden religiøs leder) kan få lov til at foretage vielser.

Der er i alt godt 431 anerkendte trossamfund og menigheder i Danmark. Ud over kristne er det blandt andre muslimske, jødiske, buddhistiske og hinduistiske. Anerkendte trossamfund og menigheder får ikke direkte økonomisk støtte fra staten. Skattereglerne giver imidlertid forskellige muligheder for, at de kan få en indirekte støtte. Den næststørste trosretning i Danmark i dag er islam, som omfatter en række forskellige trossamfund. Det er kun medlemskab af folkekirken, myndighederne registrerer. Derfor findes der ingen officiel statistik over, hvor mange borgere der hører til de forskellige andre religioner, menigheder eller trossamfund i Danmark.

Buddhistisk tempel.

Moske i Danmark.

6.10 SKIKKE OG MÆRKEDAGE

I Danmark fejrer man i løbet af året en række helligdage, mærkedage og særlige skikke. På mange af disse dage har børnene fri fra skole, og de voksne har fri fra arbejde. Danmark er i øvrigt et af de eneste lande i verden, som ikke har en egentlig officiel nationaldag.

FASTELAVN

Fastelavn er et andet ord for karneval. Det er en forårsfest, der kan spores tilbage til oldtidens Romerrige og Ægypten. Fastelavn i Danmark var oprindeligt indgangen til fastetiden inden for den kristne tro. Efter gammel skik klæder børnene sig ud og slår til en tønde. I gamle dage var der en levende kat i tønden, og den, der slår tønden i stykker, kaldes stadig for kattedronning eller kattekonge. I dag er der slik og frugt i tønden. Fastelavn ligger syv uger før påske.

PÅSKE

Den kristne påske markerer, at Jesus blev korsfæstet, døde og opstod fra de døde. I Danmark bruges påsken ofte til familiefester. Fra gammel tid er der tradition for, at man giver hinanden påskeæg. Ægget er et gammelt frugtbarhedssymbol. I dag er påskeæg ofte lavet af chokolade. Desuden er der tradition for, at man spiser lam, da lammet symboliserer påskens budskab om, at Jesus blev ofret som et uskyldigt lam for menneskets synder. Påsken ligger hvert år i marts eller april.

1. MAJ

Arbejderbevægelsens internationale kampdag fejres med optog, politiske taler og arrangementer over hele landet. Både fagbevægelsen og de partier som udspringer af fagbevægelsen – Socialdemokratiet, SF og Enhedslisten – står bag disse arrangementer.

PINSE

Med den kristne pinse fejrer man, at Helligånden ifølge Biblen er kommet til jorden. Pinsen var oprindeligt afslutningen på syv ugers glædesfest efter påsken. I pinsen har nogle den tradition at stå tidligt op for at se solen "danse" samt at holde pinsefrokost, for eksempel ved at have en madkurv med i skoven. Pinsen ligger hvert år i maj eller juni – syv uger efter påske.

GRUNDLOVSDAG

Den 5. juni er grundlovsdag, hvor man mødes og i taler fejrer Danmarks demokratiske forfatning, Danmarks Riges Grundlov. Danmark fik sin første grundlov i 1849.

SANKTHANS

Den 23. juni om aftenen fejres sankthans. Baggrunden for at fejre sankthansaften er en blanding af hedensk folketradition og kristendom. Festen markerer midsommeren, og efter gammel skik brændes bål. Navnet Hans er en forkortelse af Johannes, og sankthans er i kirkelig sammenhæng en markering af Johannes Døberens fødselsdag den 24. juni.

JULEN

Til jul fejres Jesu fødsel. Juleaften er den 24. december, hvor familierne samles, spiser sammen og giver hinanden gaver. De fleste danser om juletræet og synger julesalmer. Mange går også i kirke til julegudstjeneste. Julen har således også både rødder i kristendommen og i hedensk folketradition med markering af vintersolhvervet, hvor dagslængden er kortest, og vi derfra går mod lysere tider. Den 25. og 26. december kaldes 1. og 2. juledag. Her samles mange familier til julefrokost.

NYTÅR

Nytårsaften, 31. december, er årets sidste dag. Der holdes typisk fester og bliver skudt fyrværkeri af over hele landet. Nytårsdag, 1. januar, holder langt de fleste arbejdspladser og butikker lukket.

ANDRE HØJTIDER OG MÆRKEDAGE

Den øgede kulturelle udveksling i verden har også bragt en række andre skikke og mærkedage til Danmark. Nogle af dem skyldes, at der er kommet flere danskere med udenlandsk baggrund. Den muslimske fastemåned ramadanen bliver markeret i Danmark. Det samme gør Offerfesten Eid al-adha, som markerer afslutningen på de årlige pilgrimsrejser til Mekka, og er en af de vigtigste islamiske højtider.

Den vigtigste helligdag i det jødiske år er Yom Kippur (forsonings-dagen), som benyttes til en personlig åndelig renselse, hvor man får mulighed for at lægge eventuelt gammelt fjendskab væk og bede om tilgivelse samt angre sine synder og gøre bod gennem bøn og faste.

Ligeledes fejrer nogle halloween den 31. oktober som i USA. Børnene klæder sig ud som hekse, spøgelser eller lignende, og man laver lygter af udhulede græskar. Flere steder i landet fejres desuden karneval efter sydamerikansk forbillede med udklædning, sambamusik og optog. Det største karneval afholdes i pinsen i København.

6.11 N.F.S. GRUNDTVIG, DANSKHED, HØJSKOLER OG KIRKELIV

Præsten, salmedigteren og samfundsdebattøren Nikolai Frederik Severin Grundtvig (1783-1872) blev en central skikkelse i udviklingen af tænkning, kultur og foreningsliv i Danmark i 1800-tallet. Hans tanker har også haft meget stor indflydelse på nutidig dansk selvforståelse.

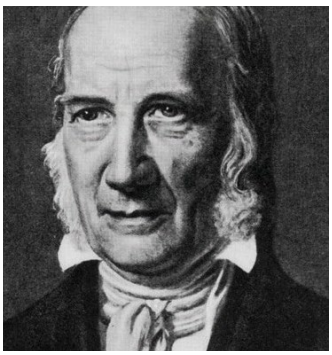

N.F.S. Grundtvig (1783-1872).

Grundtvig var teolog og arbejdede det meste af sit liv som præst, men hans omfattende engagement i samfundslivet og tanker om, hvad det ville sige at være dansk, kom op gennem 1800-tallet til at spille en afgørende rolle i udviklingen af den brede befolknings nationale bevidsthed – det vil sige dens fælles opfattelse af, hvad det vil sige at være dansk. Med andre ord det der i dag ofte betegnes som 'danskhed'. Han levede i tiden, hvor Danmark med tabet af Norge (1814) og af Slesvig og Holsten (1864) blev en småstat, men til gengæld fik en ensartet befolkning, hvor stort set alle talte dansk. Det skabte grundlaget for et land med høj sammenhængskraft og fik afgørende betydning for Grundtvigs ideer.

DET FOLKELIGE BLEV DET NATIONALE

Grundtvig gjorde sig mange tanker om, hvordan befolkningen, der indtil da havde adlydt kongens beslutninger uden modstand, kunne blive kompetente og ligeværdige borgere. Centralt i Grundtvigs tankegang stod begrebet "folkelighed", hvilket betød, at han tog udgangspunkt i folket – almindelige mennesker og ikke som hidtil eliterne (for eksempel herremændene, akademikerne eller det velhavende borgerskab). Dette var grundlaget for al hans tænkning.

Folkelighed blev for ham et positivt begreb, der skulle være det centrale i alt – blandt andet i love, regler, institutioner og adfærd, som derfor burde tage udgangspunkt i den brede befolknings (især landbefolkningens) kultur, levevis og verdensbillede. Og gennem bredt anlagt oplysning og uddannelse skulle alle gøres til en del af det store nationale fællesskab.

På denne måde kunne de samfundsgrupper, der indtil da havde forstået sig selv som ret adskilte, føres sammen til et samlet folk, en nation.

HØJSKOLEN

Grundtvigs ideer blev også grundlaget for højskolebevægelsen. Folkehøjskolen skulle ifølge Grundtvig være anderledes end de eksisterende skoler og universiteter. Her skulle eleverne ikke lære udenad eller gå til eksamen. Undervisningen skulle i stedet baseres på "det levende ord". Eleverne skulle lære at være nysgerrige og diskutere.

Befolkningen skulle på højskolerne "lære for livet", oplyses i bred forstand om emner som for eksempel dansk historie, digtekunst eller naturvidenskab. Dermed kunne de blive kompetente samfundsborgere med ansvar for både sig selv og helheden. Vigtige dele af højskolelivet var foredrag og fællessang. Siden 1894 er Højskolesangbogen udkommet i mange udgaver. Den indeholder talrige fædrelandssange og salmer, som blandt andre Grundtvig selv har skrevet.

Højskolen henvendte sig især til unge mænd og kvinder fra landbomiljøet. De havde efter Grundtvigs mening særligt behov for undervisning, der kunne vække elevernes naturlige interesse og livsmod og dermed udvikle dem til aktive og medlevende medborgere. Den første grundtvigske højskole blev åbnet i 1844 i Rødding i Sønderjylland, og snart fulgte mange flere efter over hele landet. Her kunne de unge fra landet på en vinters ophold hente inspiration til deres fremtidige aktive liv hjemme i lokalsamfundet. Det var blandt andet denne bedre uddannelse af landbefolkningen gennem højskoleophold, der førte til andelsbevægelsens store succes i slutningen af 1800-tallet.

Rødding Højskole i Sønderjylland.
Foto: Rødding Højskole.

Højskolebevægelsens betydning blev mindre i takt med industrialiseringen. I løbet af 1900-tallet mistede landbruget gradvist betydning, vandringen fra land til by tog fart, og det traditionelle skolesystem blev udbygget. I dag henvender højskolerne sig især til unge fra byerne, som efter studentereksamen vil udvikle sig personligt, inden de begynder på en videregående uddannelse.

Flere nutidige højskoler er efterhånden blevet specialiserede temaskoler, hvor der for eksempel dyrkes idræt eller musik på eliteniveau. Denne type højskoler har dermed fjernet sig noget fra Grundtvigs oprindelige tanke om højskolen som nerven i almen folkeoplysning.

GRUNDTVIG OG FOLKEKIRKEN

Grundtvig havde også stor indflydelse på dansk kirkeliv. Han har således lagt navn til den danske folkekirkes dominerende retning, grundtvigianismen, der bygger på en udogmatisk kristendomsopfattelse med udgangspunkt i glæden ved livet. Grundtvig formulerede første gang sit syn på kristendommen i 1832 med et udtryk, der var typisk for ham, nemlig: "Menneske først – kristen så". Det er også på grund af Grundtvig, at betegnelsen "folke-" indgår i navnet på mange ord som Folketing, folkehøjskole, folkeskole, folkebibliotek osv.

Grundtvig var også medlem af Den grundlovsgivende Rigsforsamling, som udformede Danmarks første demokratiske grundlov, der trådte i kraft 5. juni 1849. Det skyldtes især hans indsats her, at den danske kirke aldrig er blevet en statskirke. Den moderne danske kirke er en folkekirke, der nok understøttes af staten, men ellers udfører sine funktioner efter regler, som kirken selv fastlægger. Dette er helt i tråd med Grundtvigs tanker om folkelighed, som også ligger til grund for den måde, som den danske nation ser sig selv på.

GRUNDTVIGS SALMER OG SANGE

Ved siden af sit kirkelige og politiske arbejde var Grundtvig Danmarks mest produktive forfatter af fædrelandssange og salmer. I løbet af sin lange levetid skrev han således flere end 1.500, og mange af dem findes stadig i Højskolesangbogen og Den Danske Salmebog. Ved næsten alle danske kirkebryllupper synges "Det er så yndigt at følges ad", og hvert nytår kort efter midnat drikker mange champagne og spiser kransekage til tonerne af "Vær velkommen, Herrens år" – begge skrevet af Grundtvig.

6.12 SKOLEGANG OG UDDANNELSE I DANMARK

Uddannelsessystemet er en del af fundamentet under det danske samfund. Først og fremmest fordi uddannelse giver borgerne kundskaber, som har værdi i arbejdslivet. En af de vigtigste årsager til et samfunds økonomiske velstand og den enkeltes indkomst hænger sammen med tilegnelsen af kundskaber, som kan bruges på arbejdsmarkedet.

Arbejdsmarkedet i et rigt land som Danmark stiller derfor i høj grad krav til borgerne om uddannelse og dygtighed. Det gælder i forhold til grundlæggende kundskaber som at kunne læse og skrive dansk, regne, tale engelsk eller andre fremmedsprog. Og det er gælder i forhold til mere specifikke kundskaber – både praktiske og boglige/teoretiske alt afhængig af hvilken uddannelse, der er tale om.

Derudover er uddannelse vigtig, fordi det giver borgerne en fælles viden, identitet og mulighed for at forstå deres hverdag og samfund.

Det danske uddannelsessystems historie går tilbage til middelalderen. I 1479 åbnede Københavns Universitet som landets første. Men ældst er dog de latinskoler, som omkring 1200 opstod i tilknytning til domkirkerne. Betegnelsen latinskole blev bevaret frem til 1903 for mange af de skoler, som forberedte de unge til universitetet. Efter reformationen i 1500-tallet blev børn undervist i Martin Luthers Lille Katekismus, en håndbog i den kristne tro. Det var den lokale præst eller degn (præstens hjælper), der underviste. Børnene gik ofte kun i skole en eller to dage om ugen.

I 1700-tallet blev der oprettet en del skoler. Fra slutningen af århundredet blev der dannet seminarier, som havde ansvaret for at uddanne lærere. Grundlaget for den danske folkeskole kom med skoleloven i 1814, hvor reglerne for undervisning blev gjort ens for hele landet.

Der er ikke skolepligt i Danmark, men derimod ti års undervisningspligt. Det betyder, at alle børn skal modtage undervisning i ti år. Forældre kan frit vælge mellem den offentlige folkeskole og private skoler eller selv at undervise deres barn. Der er dog det krav, at eleven skal opnå samme faglige niveau som i folkeskolen, hvis barnet undervises i hjemmet eller på privatskole. Selv om der ikke er skolepligt, går næsten 100 procent af de danske børn i en skole. Folkeskolen omfatter en et-årig børnehaveklasse (ofte kaldt 0. klasse) og et ni-årigt grundlæggende skoleforløb. Der er endvidere mulighed for et ekstra år i 10. klasse.

Folkeskolen har ifølge folkeskoleloven følgende formål:

1. Folkeskolen skal i samarbejde med forældrene give eleverne kundskaber og færdigheder, der: forbereder dem til videre uddannelse og giver dem lyst til at lære mere, gør dem fortrolige med dansk kultur og historie, giver dem forståelse for andre lande og kulturer, bidrager til deres forståelse for menneskets samspil med naturen og fremmer den enkelte elevs alsidige udvikling.

2. Folkeskolen skal udvikle arbejdsmetoder og skabe rammer for oplevelse, fordybelse og virkelyst, så eleverne udvikler erkendelse og fantasi og får tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.

3. Folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

Alle fag er fælles for piger og drenge, og eleverne undervises normalt klassevis og samlet gennem hele skoleforløbet. Skolen samarbejder tæt med forældrene, og forældrene kan få indflydelse på deres barns skole ved at blive medlem af skolens bestyrelse og ved at deltage i forældremøder på skolen. Eleverne har ret til at danne et elevråd og til at vælge mindst to medlemmer til skolens bestyrelse, hvor de sidder sammen med forældrerepræsentanter, repræsentanter for skolens personale og skolens ledelse.

Fra 0. klasse og frem til 7. klasse får eleverne ikke karakterer. Men fra folkeskolens 8. klasse får eleverne karakterer i en række fag mindst to gange om året. Efter 8. og 9. klasse aflægger eleverne prøve i mange fag. Efter 10. klasse kan eleverne også aflægge prøve i mange fag. Prøverne kan være både mundtlige og skriftlige.

Elever i 8. klasse der laver arbejder sammen i grupper. Foto: Peter Klint/Ritzau Scanpix.

Den karakterskala, der anvendes i Danmark, hedder 7-trins-skalaen, fordi den har i alt syv karakterer (trin). Der er to karakterer (-3 og 00) for ikke-beståede præstationer og fem karakterer for beståede præstationer (02, 4, 7, 10 og 12). Den højeste karakter er således 12, og den laveste karakter er -3. 7-trins-skalaen bruges overalt i det danske uddannelsessystem.

Det er frivilligt, om man vil videreuddanne sig efter de ti års undervisningspligt. Arbejdsmarkedet i det danske samfund stiller dog i stigende grad krav til borgerne om uddannelse og dygtighed. Ti års skolegang er derfor ikke nok til at kunne få de fleste jobs.

Alle borgere i Danmark har adgang til mange forskellige uddannelser, og langt de fleste uddannelser er gratis for den enkelte borger. Hovedparten af unge i Danmark fortsætter efter grundskolen med en af de mange ungdomsuddannelser. Det gælder begge køn. En ungdomsuddannelse kan være rettet mod erhvervslivet eller mod videre uddannelse.

En erhvervsuddannelse kan for eksempel være inden for handel, kontor eller håndværk. Inden for social- og sundhedsområdet kan man blive uddannet pædagogmedhjælper eller social- og sundhedshjælper.

Der findes flere forskellige gymnasiale uddannelser, der giver adgang til videregående uddannelser, og som blandt andet omfatter det almene gymnasium (stx), handelsgymnasium (hhx), teknisk gymnasium (htx) og højere forberedelseseksamen (HF).

Unge studenter med huer.

De videregående uddannelser varierer i længde alt efter, hvad man studerer. Videregående uddannelser kan være korte (2-3 år), mellemlange (3-4 år) og lange (5-6 år). Ved en kort videregående uddannelse kan man for eksempel blive laborant, datamatiker eller byggetekniker. På de mellemlange videregående uddannelser kan man for eksempel blive pædagog, journalist, lærer eller sygeplejerske. En lang videregående uddannelse kan for eksempel være en universitets-uddannelse inden for naturvidenskab, sundhedsvidenskab, samfundsvidenskab eller humaniora. Man skal normalt have en gymnasial uddannelse for at blive optaget på en mellemlang eller lang videregående uddannelse, men der er også muligheder for at blive optaget på nogle videregående uddannelser, hvis man har en erhvervsuddannelse.

Der er også mange tilbud om såkaldt efter- og videreuddannelse til voksne borgere i Danmark. Man taler ofte om muligheden for livslang uddannelse. Man kan uddanne sig, hvis man ønsker et nyt job, inden for et andet område, end man oprindeligt havde udannet sig i. Eller hvis der for eksempel er kommet nye maskiner på en arbejdsplads, som kræver særlige kompetencer. Voksne har

mulighed for at tage en erhvervsuddannelse eller kurser på erhvervsskolerne. Voksne kan også gå til afsluttende prøve/eksamen i enkelte fag på folkeskoleniveau eller HF på et af de mange voksenuddannelsescentre (VUC). Endvidere er der mulighed for at tage en supplerende efter- og videreuddannelse på universitetet (fx en masteruddannelse), ligesom der er forskellige uddannelsestilbud for voksne med læse- eller staveproblemer.

FLERE UDDANNER SIG I LÆNGERE TID

Der er de seneste årtier sket en markant stigning i, hvor længe den danske befolkning er i uddannelsessystemet. Der er kommet mange flere elever og studerende ved de boglige uddannelser og langt færre ved de praktiske. I 1982 var der 36 procent af en årgang, som tog en gymnasial uddannelse. Det er vokset til 72 procent i 2023. Omvendt er andelen af en årgang, som tager en erhvervsfaglig uddannelse, faldet fra 36 procent til 19 procent i samme periode.

Der er også mange flere, der får en lang videregående uddannelse. Således gennemførte ca. 6.000 studerende i 1990 en kandidatuddannelse, mens det i 2002 var ca. 10.000. I 2023 gennemførte ca. 23.000 studerende en kandidatuddannelse.

Der er bred enighed om, at det overordnet er positivt, at langt de fleste fortsætter deres uddannelse ud over den obligatoriske folkeskole. Men udviklingen har medført en række øvrige diskussioner om uddannelsessystemets indretning. For eksempel mangler der faglært (manuel) arbejdskraft (for eksempel kokke, tømrere eller elektrikere), og derfor har der været en diskussion af, om for mange vælger gymnasiet og for få erhvervsskolerne.

En anden udfordring er, at der på nogle videregående uddannelser er for mange, som har svært ved at finde arbejde, når studiet er afsluttet. Der er samtidig for få, som vælger uddannelser som for eksempel pædagog og sygeplejerske eller tekniske og naturvidenskabelige fag som ingeniør eller datalog. Derfor er der indført forskellige tiltag, som skal få flere studerende til at læse de uddannelser, som arbejdsmarkedet har mest brug for. For eksempel blev der i 2014 besluttet at indføre den såkaldte "ledighedsbaserede dimensionering", der lægger et loft over, hvor mange studerende, der kan optages på de studier, hvor der gennem en periode har været høj ledighed (arbejdsløshed) for nyuddannede. Det gælder især fag inden for humaniora og dele af samfundsvidenskab som for eksempel kunsthistorie, antropologi, filosofi eller musikvidenskab.

6.13 FAMILIE OG FAMILIELIV

Familien har undergået store forandringer i Danmark gennem de seneste hundrede år. Især siden 1960'erne er familierne blevet påvirket af nye kulturelle strømninger og samlivsformer.

Hvor familien – kernefamilien – tidligere stort set altid bestod af en mand og en kvinde, der var gift, og deres børn, er der i dag andre familietyper: ugifte samlevende par med eller uden børn, par af samme køn, der er gift eller lever i registrerede partnerskaber, enlige med børn og enlige uden børn.

Ægteskabet mellem mand og kvinde er stadig den mest almindelige samlivsform og udgjorde 73 procent af alle samboende par i 2024. Men andelen af personer, der gifter sig, er faldet markant gennem årene. For eksempel var 88 procent af alle 30-årige kvinder i 1970 gift, hvorimod andelen i 2024 kun var 31 procent. Samtidig er både mænd og kvinder ældre end tidligere, når de gifter sig første gang.

Det er imidlertid ikke ensbetydende med, at de venter med at danne par. Siden 1970'erne har det været almindeligt, især blandt yngre mennesker, at par bor sammen, selv om de ikke er gift. Par, der bor sammen uden at være gift ("papirløse ægteskaber"), har dog ikke automatisk de samme juridiske og økonomiske forpligtelser over for hinanden som ægtepar.

I Danmark tilstræbes det, at homoseksuelle har de samme rettigheder og pligter som alle andre borgere. I 1989 blev Danmark for eksempel det første land i verden, der gav to personer af samme køn ret til at indgå et registreret partnerskab, der har stort set de samme retsvirkninger som et ægteskab. Personer af samme køn har siden 2012 kunnet indgå ægteskab, herunder også blive gift i folkekirken. Holland indførte i 2001 som det første land i verden denne rettighed. Siden 2010 har to personer af samme køn også haft mulighed for at adoptere.

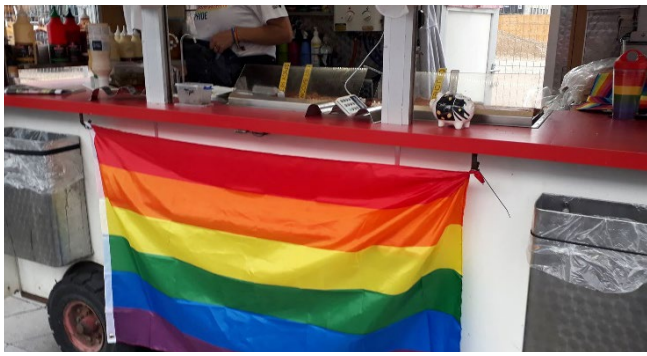

Regnbueflaget som er et symbol på mangfoldighed og LGBT+-personers ligestilling.

Det er også blevet mere almindeligt end tidligere, at voksne bor alene. Antallet af enlige voksne over 18 år er steget kraftigt. I 2024 lever 55 procent af alle voksne som enlige, det vil sige, at de hverken er gift eller bor sammen med en partner. Den stigende andel af voksne, der lever alene, skal blandt andet ses i sammenhæng med, at det er blevet mere almindeligt at blive skilt, men det er også påvirket af det stigende antal ældre, hvor den ene part i ægteskabet er død.

Det danske samfund hviler på respekten for det enkelte menneske. Dette betyder, at mænd og kvinder har samme rettigheder i det politiske og det økonomiske liv og i familielivet med hensyn til retten til at stifte familie, blive skilt og så videre. Også børn har rettigheder, selv om de er under myndighedsalderen. Myndighedsalderen er i Danmark 18 år. For eksempel må børn under 13 år ikke arbejde uden for hjemmet.

Forældre må ikke slå deres børn. Børn, der udsættes for vold af deres forældre, eller som på anden måde behandles dårligt, kan blive tvangsfjernet af myndighederne og sat i pleje hos en anden familie. Når børnene bliver 18 år og dermed myndige, kan de frit vælge, hvordan de vil leve deres liv og med hvem. Dette betyder blandt andet, at de kan indgå ægteskab.

En mand og en kvinde, der ønsker at gifte sig, kan indgå ægteskab i Danmark under visse betingelser. Blandt andet skal begge have lovligt ophold i Danmark og være fyldt 18 år. Ægteskaber i Danmark kan kun indgås på frivilligt grundlag. Det er derfor strafbart at forsøge at tvinge nogen til at indgå i et ægteskab, som de ikke selv ønsker.

En ægtefælle, hvad enten det er kvinden eller manden, som ikke ønsker at fortsætte ægteskabet, har ret til at få separation i seks måneder og derefter ret til skilsmisse. Hvis parret er enige om at ville skilles, kan de få skilsmisse straks. Er de ikke enige, har en ægtefælle ret til skilsmisse straks, når der foreligger særlige forhold, for eksempel utroskab eller vold.

I et ægteskab har moderen og faderen fælles forældremyndighed over deres fælles børn. Efter en skilsmisse fortsætter forældrene med at have fælles forældremyndighed over børnene.

Hvis forældrene går fra hinanden, afgør de selv, hvordan de vil dele ansvaret for deres fælles børn. Ønsker en forælder forældremyndigheden alene, er det retten, der afgør, om den fælles forældremyndighed skal fortsætte. Eller om en af forældrene skal have forældremyndigheden alene. Mange børn bor på skift hos begge forældre og får nye forældre ("papforældre") og søskende, hvis forældrene gifter sig eller flytter sammen med en ny partner.

6.14 DISKRIMINATION, ANTISEMITISME, HADFORBRYDELSER OG EKSTREMISME

Danmark er bygget på idealer om blandt andet frihed og demokrati. Disse idealer er fastlagt i Danmarks forfatning, grundloven. Grundloven bestemmer eksempelvis, at man kan sige eller skrive, hvad man vil (ytringsfrihed). Grundloven bestemmer også, at man kan vælge den religion, man ønsker (religionsfrihed). Grundloven beskytter også retten til at danne foreninger (foreningsfrihed) og til at forsamle sig for eksempel til demonstrationer (forsamlingsfrihed).

Men det er ulovligt at misbruge friheden til visse former for forskelsbehandling, nemlig diskrimination. Der er tale om diskrimination, hvis man gør forskel på mennesker og behandler dem dårligere på grund af deres tro, politiske overbevisning, hudfarve, køn, etnicitet, seksuelle orientering, alder med videre. Der tales ofte om, at "frihed skal bruges under ansvar". Generelt har idealer om lighed og demokrati høj tilslutning i Danmark, men der er også eksempler på diskrimination.

Undersøgelser tyder på, at næsten halvdelen af alle borgere med ikke-vestlig indvandrerbaggrund i Danmark har oplevet at blive diskrimineret på en eller anden måde på grund af deres etniske herkomst. Studier viser, at ansøgere med visse udenlandske navne har sværere ved at få en lejebolig eller blive inviteret til jobsamtale, også selv om de er lige så kvalificerede som ansøgerne med typisk danske navne.

Man må heller ikke offentligt sige eller skrive noget, der nedværdiger, forhåner eller truer andre på grund af for eksempel deres race, hudfarve, tro eller seksuelle orientering.

Ligeledes er det ulovligt at bruge sin ytringsfrihed til offentligt at opfordre til, at der begås en forbrydelse – eksempelvis ved at opfordre til vold mod en bestemt gruppe mennesker. Man må heller ikke offentligt udtrykke sin tydelige støtte til et allerede begået terrorangreb.

Mange af disse regler er lavet for at beskytte religiøse, etniske og seksuelle minoriteter mod overgreb fra staten og mod overgreb fra andre borgere.

For at beskytte minoriteter kan man således straffe forbrydelser særlig strengt, hvis de begås på grund af ofrets etniske oprindelse, tro, seksuelle orientering eller lignende. Sådanne forbrydelser kaldes også hadforbrydelser.

I perioden 2017-22 registrerede politiet i Danmark 3.107 sager om hadforbrydelser. 1.709 (55 procent) af sagerne var på grund af ofrenes race eller etnicitet, 893 (29 procent) på grund af ofrenes religion og 516 (17 procent) på grund af ofrenes seksuelle orientering. Forbrydelserne er typisk hadefulde ytringer, vold, hærværk eller trusler. Det svarer til 517 hadforbrydelser i gennemsnit per år i perioden eller mere end én sag hver dag.

Den jødiske minoritet i Danmark er et eksempel på en gruppe, der er særligt udsat for hadforbrydelser. I perioden 2017-22 registrerede politiet 337 hadforbrydelser mod jøder. Det er et højt tal i betragtning af, at der kun bor i alt 6-8.000 jøder i Danmark. Mere end hver tredje af de hadforbrydelser, der blev begået i Danmark på grund af ofrets religion og mere end hver tiende af samtlige hadforbrydelser i Danmark blev begået mod jøder.

Eksempelvis blev gravsten på en jødisk gravplads i Randers i 2019 overhældt med maling og væltet af mænd fra en nynazistisk bevægelse. Det skete symbolsk den 9. november, det vil sige på årsdagen for Krystalnatten i 1938, hvor nazisterne blandt andet smadrede og nedbrændte jødiske butikker, synagoger, boliger og skoler i Tyskland.

Efter konflikten mellem Israel og Hamas begyndte i oktober 2023, har jødiske borgere i Danmark i stigende grad oplevet trusler og chikane. Meget af dette har fundet sted online, for eksempel via sociale medier som Facebook, Instagram og X, hvor de blandt andet er blevet holdt ansvarlige for Israels politik over for palæstinenserne. I flere tilfælde er dette sket med hadefulde kommentarer og nazistiske symboler som hagekorset. Den 5. maj 2023, det vil sige årsdagen for Danmarks befrielse i 1945, blev en mindesten i København for danskernes hjælp til de danske jøder under 2. Verdenskrig overhældt med rød maling.

Det mest alvorlige eksempel på en antisemitisk gerning i Danmark i nyere tid er givetvis terrorangrebet i 2015, hvor en terrorist med sympati for terrororganisationen Islamisk Stat skød og dræbte en jødisk vagt. Det skete da terroristen forgæves forsøgte at trænge ind i synagogen i det indre København.

Uden for Københavns Synagoge efter terrorangrebet i 2015.
Foto: Tue Schou Pedersen.

Der er også eksempler på hadforbrydelser mod andre grupper. For eksempel blev en dansk partileder i 2020 dømt for i en video at udtale, at "danskerne og Danmark er alt for højt udviklet og avanceret til at kunne sameksistere med det meget lavtstående muslimske kulturaffald". Og i 2017 blev en mand dømt for at have spyttet og slået en homoseksuel mand i hovedet i et tog.

I 2015 blev der malet nazistisk graffiti med trusler og sat ild til en bil på et asylcenter af en gerningsmand, som var modstander af den danske flygtningepolitik. Gerningsmanden blev idømt et og et halvt års fængsel.

Andre gange bliver forbrydelser begået, fordi gerningsmændene ikke kan lide offerets politiske synspunkter. I 2003 blev daværende statsminister Anders Fogh Rasmussen og udenrigsminister Per Stig Møller angrebet med maling i Folketinget på grund af Danmarks støtte til USA's invasion af Irak (Irakkrigen). De to gerningsmænd blev idømt henholdsvis tre og fire måneders fængsel. Domstolene mente, at det var særligt alvorligt, at de havde angrebet repræsentanter for folkestyret.

De senere årtier har Politiets Efterretningstjeneste (PET) måttet beskytte et stigende antal politikere med livvagter, fordi PET vurderer, at flere politikere er truet af angreb eller chikane.

6.15 LIGESTILLING MELLEM KØNNENE

Ligestilling mellem mænd og kvinder er i dag en af det danske samfunds grundværdier. Sådan har det ikke altid været. Der er stadigvæk udfordringer, men der er klart blevet mere ligestilling mellem de to køn i Danmark de sidste 150 år.

Det skyldes ikke mindst kvindebevægelsens kamp for, at kvinder skulle have samme rettigheder som mænd og for at ændre samfundets traditionelle syn på kønsroller, for eksempel om manden skal bestemme over kvinden, eller om kvinder kan have seksuelle relationer før ægteskabet.

En ting er, at mænd og kvinder stort set har fået lige rettigheder og pligter i vores samfund. Noget andet er, at mænd og kvinder fortsat klarer sig forskelligt på en række vigtige områder.

LIGELØN

Et af de vigtigste spørgsmål inden for ligestilling har været kampen for ligeløn. I 1914 tjente mænd, som arbejdede i industri eller håndværk, i gennemsnit 55 øre pr. arbejdstime og kvinder kun 30 øre. Og kvindelige lærere måtte indtil 1919 nøjes med to tredjedele af de mandlige læreres løn. Lønforskellene mellem mænd og kvinder er gradvis blevet mindre de sidste 100 år.

Kvinder demonstrerer for ligeløn omkring 1970.

En milepæl på vejen var, da Folketinget i 1976 efter krav fra EF (det nuværende EU) vedtog lov om lige løn for samme arbejde. Men der mangler stadig lidt. I 2022 tjente kvinder i gennemsnit 12 procent mindre end mænd i timeløn på hele arbejdsmarkedet. Beregninger, der tager højde for kvinders og mænds forskellige niveau af for eksempel uddannelse, erhvervserfaring og branche og arbejdsfunktion viser typisk en forskel i timeløn på 4-7 procent.

At forskellen er blevet mindre skyldes især, at mændene over de sidste årtier er sakket bagud i forhold til kvinder, når det gælder uddannelse. Begge køn er bedre uddannet end før, men udviklingen er mest kommet kvinderne til gode. I 1960 fuldførte cirka fem procent af kvinderne og 16 procent af mændene på en årgang en videregående uddannelse (det vil sige over gymnasieniveau). I 2023 er det cirka 64 procent af kvinderne og 45 procent af mændene.

Derudover er der kommet flere kvindelige ledere, selv om de fortsat er i mindretal. I 2022 var andelen af kvindelige ledere på det danske arbejdsmarked 31 procent. På det øverste ledelsesniveau er andelen dog mindre – blandt medlemmer af virksomhedernes bestyrelser udgør kvinderne 19 procent og 16 procent af direktørerne.

Der er dog en markant større andel af kvindelige ledere i den offentlige sektor sammenlignet med den private sektor.

En stor del af den forskel i løn, der er tilbage, skyldes, at der trods alt stadigvæk er flest mandlige ledere, og at mænd og kvinder arbejder i forskellige fag. Forskellen i løn mellem de forskellige faggrupper i den offentlige sektor blev bestemt for over 50 år siden. Det vil sige i en tid, hvor samfundet stadigvæk så mindre ligeværdigt på de to køn end i dag. Derfor er nogle af de traditionelle "kvindefag" (for eksempel pædagoger og SOSU-hjælpere) placeret væsentligt lavere end de typiske "mandefag" (for eksempel politibetjente).

Der er dog uenighed om nøjagtig hvor meget, der endnu mangler, før der er "lige løn for samme arbejde". Det skyldes, at det i praksis er svært at vurdere, hvornår arbejde er 'det samme' – det vil sige, præcis hvilken værdi forskellige faggruppers og forskellige medarbejderes arbejde skaber.

BARSEL

Et yderligere vigtigt spørgsmål om ligestilling drejer sig om barselsorlov. I 2002 kom den nuværende lovgivning med 52 uger i alt – fire uger før og 14 uger efter fødslen til moderen og to uger til faderen i forbindelse med fødslen. De resterende 32 ugers forældreorlov kan frit fordeles mellem far og mor. I praksis er det dog fortsat kvinderne, som tager langt størstedelen (i gennemsnit cirka 80 procent) af orloven, mens mænd tager cirka 20 procent.

Forskellen gør, at kvinderne på grund af deres fravær fra arbejdspladsen ikke stiger så meget i løn, som mændene gør. Omvendt har mændene har mindre tid med deres børn. Noget af denne forskel vil formentlig rette sig fremover. Med virkning fra august 2022 er der på baggrund af et EU-direktiv vedtaget nye regler, så faderen skal tage mindst 11 uger (cirka 2,5 måned) af orloven.

SEKSUELLE KRÆNKELSER

I 2017 bredte der sig via sociale medier og hashtagget #Me-Too (også mig) en ny international bevægelse, den såkaldte Me-Too-bevægelse. Bevægelsens angrebsmål var seksuelle krænkelser og chikane. Anledningen var en række anklager fra flere kvinder i den amerikanske filmbranche om overgreb. Dem var der mange af, skulle det vise sig. Hurtigt bredte bevægelsen sig til mange lande, hvor kvinder stod offentligt frem med, at de også havde været ude for lignende oplevelser.

Tv-vært Sofie Linde. Foto: Martin Sylvest/Ritzau Scanpix.

I Danmark slog bevægelsen først for alvor igennem i 2020, efter at tv-værten Sofie Linde i et gallashow med prisuddeling til komikere begyndte at tale om noget helt andet end komikere, nemlig om sine egne oplevelser inden for tv-branchen med sex-chikane og krænkelser. Det blev en gnist, der tændte en stor brand. For derfra gik udviklingen stærkt. For der var mange, der havde lignende oplevelser – ikke mindst i mediebranchen, filmbranchen, musikbranchen, kulturlivet og i det politiske liv. Det medførte, at fremtrædende politikere blev tvunget til at træde tilbage, og at kendte mediepersoner mistede deres job. Seksuelle krænkelser og chikane findes også mange andre steder, men det er mindre synligt, når det foregår i mindre profilerede brancher.

Det kan for eksempel være butiksassistenter, SOSU-assistenter eller sygeplejersker. Når seksuelle krænkelser begås af ledere eller folk i overordnede stillinger, handler det også om magt, fordi medarbejderne – af frygt for deres karriere – kan synes, at det er svært at sige fra. Blandt andet derfor har fagbevægelsen også fået fokus på seksuelle krænkelser. Et af resultaterne er, at mange arbejdspladser arbejder med at ændre kulturen på arbejdspladsen, gøre det lettere for medarbejdere at anmelde krænkerne og slå hårdere ned på krænkelser, når de sker.

I 2021 er en såkaldt samtykkebaseret lovgivning om voldtægt trådt i kraft. Den har til formål bedre at beskytte personer mod uønsket sex. Som loven var indtil da, var det voldtægt, hvis der blev brugt vold, trusler om vold eller anden ulovlig tvang. Eller hvis et samleje blev gennemført, selv om offeret var ude af stand til at sige nej (for eksempel var bevidstløst). Med den nye lov kan der også straffes for voldtægt, hvis samlejet gennemføres, uden at begge parter har givet samtykke, selv om der for eksempel hverken er brugt vold eller trusler. Et samtykke betyder ikke, at begge parter skal sige "ja". Et samtykke til samleje kan komme til udtryk både ved ord og handling.

6.16 SUNDHED OG SUNDHEDSVÆSEN

Sundhed er et af de områder, som vælgerne synes, er allervigtigst. Sundhedsvæsenet er også det område – kun overgået af overførselsindkomsterne – som det offentlige bruger flest penge på i Danmark. I 2022 udgjorde sundhedsvæsenet 9,4 procent af Danmarks samlede økonomi – og udgifterne er vokset hurtigt de seneste årtier. Årsagen til denne stigning er til dels, at der er blevet flere ældre, men stigningen skyldes især, at teknologien hele tiden giver flere og bedre, men også dyrere muligheder for at behandle sygdomme.

SUNDHED I ET HISTORISK PERSPEKTIV

Et stykke op i 1800-tallet var middellevetiden i befolkningen kun cirka 40 år, og en stor del af befolkningen døde allerede som børn. Siden da er folkesundheden forbedret væsentligt. Den danske befolkning lever nu meget længere. Middellevetiden er (i 2023) 83,4 år for kvinder og 79,6 år for mænd. Et andet resultat af den forbedrede sundhed er, at befolkningen er blevet meget højere. Gennemsnitshøjden er siden midten af 1800-tallet vokset fra cirka 165 cm for mænd og 155 cm for kvinder til 182 cm for mænd og 169 cm for kvinder (for fødte i 2003).

Den forbedrede sundhed skyldes en række forskellige faktorer, som for alvor tog deres begyndelse i 1800-tallet. For det første kan der produceres meget mere mad. Det gør, at alle har nok at spise og dermed også bedre kan modstå sygdomme. For det andet har lægevidenskaben udviklet sig betydeligt: Videnskaben ved meget mere om bakterier, virusser og andet, der gør os syge, og dermed også om, hvordan sygdomme kan forebygges og behandles.

For det tredje er hygiejnen forbedret med for eksempel underjordiske kloakker, rindende drikkevand, toiletter og sundere boliger. Der er også en større almen viden i befolkningen om, hvor vigtig god hygiejne er i forhold til at undgå sygdomme.

For det fjerde er der blevet opbygget et sundhedsvæsen, hvor alle borgere har adgang til at komme til læge og på sygehus. Københavns Kommunehospital (bygget 1858-63) var et af Danmarks første "moderne" sygehuse. I sidste halvdel af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet blev der bygget over 100 sygehuse i Danmark. Fra 1893 gav staten tilskud til sygekasser, som var forsikringsordninger i forhold til sygdom: Hvis man betalte et fast bidrag til sygekassen, kunne man til gengæld få dækket udgifterne, når man var hos for eksempel en praktiserende læge. Sygekasserne bestod indtil 1973, hvor de blev afløst af et helt igennem offentligt system: Den offentlige sygesikring.

ÆNDRINGER I SYGDOMSBILLEDET

Den samfundsudvikling, der har gjort os meget rigere på få generationer, har ikke bare givet os råd til bedre behandling og fået udryddet mange af de sygdomme, der følger med underernæring. Den har samtidig givet os råd til at spise meget mere (fed og sukkerholdig) mad, samt ryge og drikke mere alkohol. Det har ført til, at der i Danmark, som mange andre lande, er sket en stor vækst i antallet af såkaldte livsstilssygdomme, det vil sige sygdomme, man har øget risiko for at få på grund af den måde, man lever på. Det kan for eksempel være sygdomme som kræft, hjertekarsygdomme, sukkersyge og KOL. Den ændrede levemåde er blandt andet også afspejlet i, at andelen af borgere, som er svært overvægtige, er steget fra 5-6 procent i 1987 til 19 procent i 2023.

Livsstilssygdommene er også helt afgørende for, at der – selv om størstedelen af sundhedsvæsenet er gratis – fortsat er "social ulighed i sundhed". For den usunde levevis hænger i høj grad sammen med en række sociale forhold, ikke mindst uddannelsesniveau. Der er således flere personer med kort uddannelse, der ryger, spiser usundt eller dyrker lidt eller ingen motion. Omvendt er der lidt flere med lang uddannelse – særligt blandt personer over 65 år – der drikker meget alkohol. Men samlet set har personer med kort uddannelse større risiko for at få en række sygdomme og dø forholdsvis tidligt end personer med lang uddannelse. Ufaglærte lever for eksempel i gennemsnit fem-syv år kortere end akademikere.

Der er vedtaget en række love, som skal få flere til at leve sundere. For eksempel skal man være fyldt 16 år for at kunne købe øl og vin i butikkerne (med et indhold af alkohol på mellem 1,2 og 16,5 procent) og 18 år for at købe cigaretter og stærk spiritus (med et indhold af alkohol på 16,5 procent og derover). Og det er aftalt, at 16- og 17-årige fra 2025 ikke længere skal kunne købe alkohol over 6 procent, således at man også skal være mindst 18 år for at købe vin og meget stærk øl.

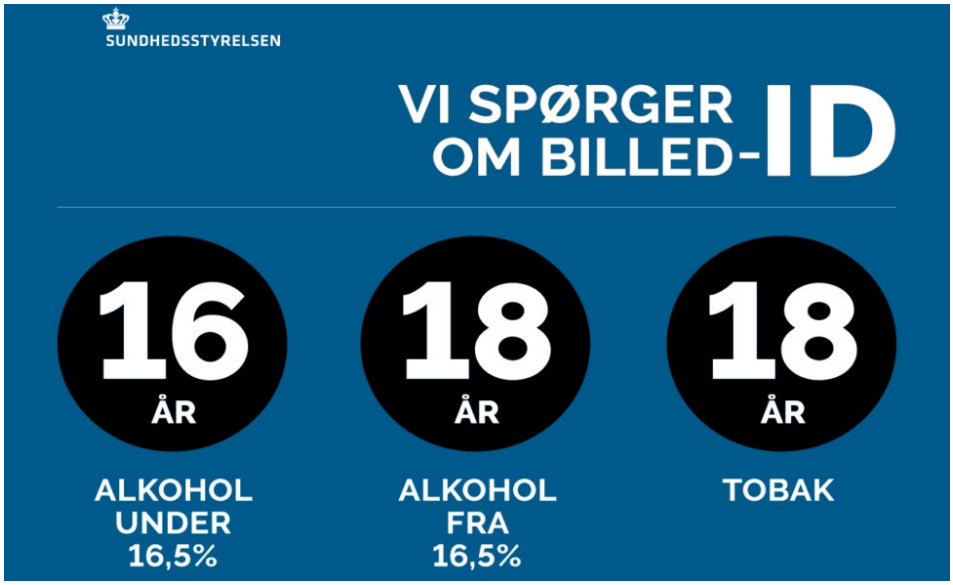

Rygning er den største enkeltstående årsag til sygdom og død i Danmark. Cirka 16.000 mennesker dør årligt som følge af rygning. For at få folk til at ryge mindre er det blevet forbudt at ryge indendørs på arbejdspladser og langt de fleste, restauranter, caféer, barer og diskoteker. Elever i folkeskoler og på ungdomsuddannelser (for eksempel gymnasier og erhvervsskoler) har forbud mod at ryge i skoletiden – også uden for skolens område. Derudover skal cigaretter og anden tobak gemmes væk i butikkerne, så de ikke kan ses af kunderne. I 2019 aftalte et politisk flertal at hæve prisen på en pakke cigaretter fra cirka 40 kroner til 55 kroner i 2020 og yderligere til 60 kroner i 2022.

Videre har der de seneste år har været øget fokus på mentalt helbred og psykiske lidelser og sygdomme.

Sundhedsstyrelsens undersøgelse 'Den Nationale Sundhedsprofil' viser, at den danske befolkning overordnet har et godt mentalt helbred. Flere og flere danskere over 16 år angiver dog, at de har et dårligt mentalt helbred (fra 10 procent i 2010 til 17,4 procent i 2021). Udviklingen i dårligt mentalt helbred ses særligt hos unge i alderen 16-24 år. Blandt kvinder i denne aldersgruppe er andelen, der oplever dårligt mentalt helbred, steget fra 15,8 procent til 34,4 procent og blandt mænd fra 8,3 til 21,1 procent i perioden 2010-2021).

DET DANSKE SUNDHEDSVÆSEN

Det er de fem regioner, der står for driften af langt størstedelen af sundhedsvæsenet. Det gælder sygehusene, som er gratis for patienterne. Det gælder også den offentlige sygesikring, der giver alle borgere med bopæl i landet ret til gratis hjælp hos praktiserende læge og speciallæge samt tilskud til blandt andet behandling hos fysioterapeut, tandlæge, psykolog og køb af medicin på apoteket.

De praktiserende læger, speciallæger, fysioterapeuter, tandlæger, psykologer med flere er selvstændige erhvervsdrivende. De aflønnes dog helt eller delvist af den offentlige sygesikring. Det er således gratis at gå til sin praktiserende læge som er indgangen til sundhedsvæsenet. Langt de fleste borgere er tilmeldt en fast praktiserende læge, som også kaldes "egen læge". I de fleste tilfælde afslutter den praktiserende læge selv undersøgelsen eller behandlingen af en patient. Men patienten kan også henvises (sendes videre) til en praktiserende speciallæge (for eksempel hudlæge, kirurg, gynækolog eller neurolog) eller til et sygehus, hvis den praktiserende læge vurderer, at der er behov for det.

De seneste årtier er mange sygehuse blevet nedlagt i Danmark.

I stedet er behandlingerne blevet samlet på langt færre, men til gengæld større, sygehuse. Et vigtigt formål med denne sammenlægning er at opnå en højere kvalitet i behandlingen, fordi lægerne og sygeplejerskerne kan få større erfaring og rutine med komplicerede behandlinger, og fordi de store sygehuse bedre har

råd til at købe det nyeste og bedste udstyr. Denne udvikling har dog også udløst en del utilfredshed i dele af befolkningen, fordi mange byer har mistet deres lokale sygehus og dermed også arbejdspladser, og fordi en stor del af befolkningen har fået større afstand til et sygehus.

Mens sygehuse og praktiserende læger er gratis, er der også dele af sundhedsvæsenet, hvor patienterne selv betaler helt eller delvist. Der er for eksempel tilskud, når man køber medicin på recept, men en del af beløbet op til en grænse skal man selv betale (egenbetaling).

Man skal også som hovedregel betale en del af regningen selv, når man er til psykolog. Men der er tilskud til visse patienter, hvis deres læge har henvist dem, for eksempel fordi de har været ofre for en alvorlig ulykke, forsøgt at begå selvmord eller har angst eller depression.

Tandpleje er gratis for børn og unge op til og med 20 år, og i 2025 vil aldersgrænsen for gratis tandpleje blive hævet til 21 år. Derefter er der tilskud til visse undersøgelser og behandlinger, men egenbetalingen på tandpleje er generelt høj.

Kommunerne har også ansvaret for en del af sundhedsvæsenet – ikke mindst for at tage sig af syge, efter at de er udskrevet fra sygehuset, og når det gælder om at forebygge sygdomme.

Det er således kommunerne, der står for blandt andet pleje og genoptræning efter sygehusindlæggelse, og også hjemmesygepleje, behandling af alkohol- og stofmisbrug, børne- og ungdomstandpleje samt socialpsykiatri og forebyggelse, herunder tilbud om hjælp til rygestop.

Patient bliver tilset af læge og sygeplejerske på sygehuset i Køge.
Foto: Tor Birk Trads/Ritzau Scanpix.

6.17 KLIMA

GLOBAL OPVARMNING – ET GLOBALT PROBLEM

Forbrug af store mængder energi – i form af afbrænding af kul, olie og gas (samlet kaldet fossile brændsler) – inden for blandt andet produktion og transport har været helt afgørende for at skabe de seneste 150 års store økonomiske vækst. Men det har også ført til en stor udledning af CO_2 og andre såkaldte drivhusgasser i atmosfæren. Man taler om drivhusgasser og "drivhuseffekten", fordi disse gasser – ligesom et drivhus – på den ene side lukker solens stråler ind, men på den anden side begrænser varmen i at slippe ud igen. Jo flere drivhusgasser, der er i atmosfæren, desto mindre varme lukkes ud af atmosfæren igen. Det påvirker klimaet, så der sker en global opvarmning, som truer med på verdensplan at skabe flere områder dækket af ørken, flere oversvømmelser og mere ekstrem varme. Konsekvensen vil blive, at mennesker får sværere ved at leve i store dele af verden.

Oversvømmelse af floden Rhinen i Tyskland. Foto: A. Savin.

Det er mere end 100 år siden, at man opdagede denne drivhuseffekt. Dengang troede man, det ville tage tusinder af år, før det blev et problem. Men det kom til at gå meget hurtigere. Nu ved man, at udledningen af CO2 og andre drivhusgasser allerede har påvirket vores klima. I sammenligning med perioden 1850-1900 er det globale klima blevet mere end én grad varmere. Historisk er det en stor ændring på lidt over 100 år. Særligt de seneste årtier er det gået stærkt, og udviklingen ser ud til at fortsætte endnu hurtigere. FN forudser, at klimaet vil blive 1,4 til 4,4 grader varmere i slutningen af dette århundrede, end det var i perioden 1850-1900. For at Danmark kan bidrage til at modvirke denne udvikling, er der de sidste årtier taget en række skridt, der skal reducere danskernes udslip af drivhusgasser.

Det har betydet, at Danmarks udledning siden 1990 er faldet med cirka 47 procent. Men globalt er udledningen af drivhusgasser steget meget i samme periode – for Jordens befolkning vokser hurtigt, og flere får penge til at købe mere. Det kræver mere produktion, og dermed lukkes flere drivhusgasser ud i atmosfæren.

Danmark udleder cirka en tusindedel (1/1000) af verdens klimagasser. Problemet kan derfor kun løses, hvis andre lande også reducerer deres udslip. Derfor er internationalt samarbejde afgørende. Verdens lande har – ikke mindst i FN – haft fokus på at løse problemet. Der er indgået en række internationale aftaler, herunder den såkaldte Paris-aftale i 2015, som forpligter næsten alle verdens lande til at bidrage til at reducere det globale udslip af drivhusgasser over de kommende årtier. Desuden har man aftaler inden for EU med højere ambitioner end Paris-aftalen.

DEN DANSKE KLIMAINDSATS

De sidste år har klima haft meget plads på den politiske dagsorden i Danmark. I 2014 blev Klimarådet oprettet. Det skal rådgive regeringen i klimaspørgsmål, vurdere regeringens klimapolitik og fremlægge egne anbefalinger. Klimarådet skal i sin rådgivning blandt andet have fokus på, at udledningen af drivhusgasser reduceres på en måde, så det ikke koster borgerne, virksomhederne og samfundet for mange penge og arbejdspladser.

I 2019 blev de fleste politiske partier enige om en ny klimalov. Klimaloven forpligter regeringen til frem til 2030 at reducere Danmarks udledning af drivhusgasser med 70 procent sammenlignet med 1990. Derudover forpligter klimaloven også til at sikre fuld klimaneutralitet for Danmark i 2050. Det vil sige, at Danmark ikke må udlede flere drivhusgasser, end landet optager. Siden klimaloven blev vedtaget, har Folketinget og regeringen aftalt en række tiltag, der skal tjene til at nå målene.

Vejen til at nå disse mål skal gå via den såkaldte "grønne" omstilling. Den grønne omstilling handler om at gå bort fra at benytte sig af "sorte" energikilder som olie og gas, der udleder mange drivhusgasser, og gå over til at bruge vedvarende og grønne energikilder som for eksempel sol, vind og vandkraft. Disse energikilder kaldes vedvarende, fordi de ikke slipper op, og de er grønne, fordi de udleder ingen eller langt færre drivhusgasser end de sorte energikilder. Og udviklingen går den rigtige vej, selv om der er lang vej endnu. I 2022 var 47 procent af Danmarks energiforbrug dækket af vedvarende energi mod seks procent i 1990.

Vindemøllepark i Øresund. Foto: Tue Schou Pedersen.

Af de vedvarende energikilder er ikke mindst vindenergi vigtig i Danmark, som har haft vindmøller på land siden 1970'erne og i 1991 opstillede verdens første havvindmøllepark, Vindeby, ud for Lolland. I 2022 producerede vindmøller over halvdelen af Danmarks elforbrug.

Danmark har siden 2020 taget et væsentligt skridt for at udbygge vindenergien yderligere. Som det første land i verden har Danmark besluttet at bygge to såkaldte energiøer, som skal opføres i 2030'erne. Den ene energiø skal ligge ved Bornholm og skal sende strøm til både Sjælland og Tyskland. Den anden opføres ude i Nordsøen cirka 80 km fra Jyllands vestkyst. Den kan blive danmarkshistoriens største og dyreste byggeprojekt. Prisen skønnes at blive 210 milliarder kroner. Strøm fra vindmøller kan ikke transporteres over store afstande og kan ikke direkte anvendes som brændstof i transportmidler (for eksempel biler, skibe og og fly). I 2024 åbnede danmarkshistoriens største udbud af havvind, som skal levere masser af grøn strøm til Danmark i 2030. Øerne skal derfor opsamle og omdanne energien fra havvindmøllerne, så den kan bruges til transportmidler og til produktion af strøm. Dette skal give strøm og varme til mange millioner mennesker i forskellige europæiske lande.

Der arbejdes også på dels en mere effektiv opvarmning af huse, lejligheder med mere og dels, at det er grøn energi, der benyttes til denne opvarmning. Der er løbende stillet større krav til isolering af bygninger med videre for at spare på energiforbruget, og der ydes offentlig støtte til, at boligejere kan få udskiftet deres olie- eller gasfyr med varmepumper, som bruger udendørs energikilder i for eksempel jord og luft, eller med fjernvarme. Varmepumper bruger varme fra eksempelvis jord og luft og hæver temperaturen med elektricitet, mens fjernvarme er baseret på centrale varmeanlæg, der anvender fx biomasse eller større varmepumper.

Desuden er det besluttet at ændre i bilafgifterne, så de i højere grad fastsættes efter, hvor meget bilerne forurener og udleder drivhusgasser. Vi har allerede et system, der gør det dyrere at købe biler, som forurener meget, og billigere at købe biler, der forurener mindre. Fremover er det et mål, at der skal være mange flere biler, som kører på elektricitet (elbiler) frem for biler, der kører på benzin eller diesel.

Opladning af el-bil.

Europa har hidtil købt meget olie og gas fra Rusland. Efter Ruslands angreb på Ukraine i 2022 er interessen for grøn energi vokset yderligere, fordi den gør os mere uafhængig af den russiske energi-forsyning.

Blandt andet har Danmark – i kølvandet på krigen i Ukraine – sammen med bl.a. Holland, Belgien, Tyskland og en række andre europæiske lande i Nordsøen aftalt en ambition om, at der frem mod 2050 skal bygges tusindvis af nye vindmøller i Nordsø-området.